

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı

11. ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

10 - 16 Haziran 2013 / Celalabat - KIRGIZİSTAN

TÜRK DÜNYASININ VİZYON ARAYIŞI

Kongre Bildirileri

Sakarya Üniversitesi
Sakarya / TÜRKİYE

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi
Türk Dünyası Kırgız-Türk
Prof. Dr. Turan Yazgan Sosyal Bilimler Enstitüsü
Celalabat / KIRGIZİSTAN

İstanbul Üniversitesi
İstanbul / TÜRKİYE

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
Türk Dünyası Bakü İşletme Fakültesi
Bakü / AZERBAIJAN

Bülent Ecevit Üniversitesi
Zonguldak / TÜRKİYE

Korkut Ata Kızılorda Devlet Üniversitesi
Türk Dünyası Kızılorda
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Kızılorda / KAZAKİSTAN

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
İstanbul / TÜRKİYE

Ortaklığı İle...

İstanbul - 2013

Bu eser

Bakanlar Kurulu'nun 20.07.1980 tarih ve 8/1307 sayılı kararıyla kamu yararına hizmet verdiği kabul edilerek vergi muafiyeti tanınmış olan **TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI**'nin yayınıdır.

Her hakkı mahfuzdur.

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI

müsaadesi olmaksızın tamamen, kısmen veya herhangi bir değişiklik yapılarak iktibas edilemez.

Yayına Hazırlayan

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI

1. Baskının Yayın Hakkı

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

Editörler

Prof. Dr. A. Vecdi CAN - Yrd. Doç. Dr. Köksal ŞAHİN
Arş. Gör. Muhammed Kürşad UÇAR

Baskı

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI / AKTİF
Telefon: (0212) 698 93 54

Haberleşme

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
Kemalpaşa Mah. Bukalidede Sok. No: 4
Saraçhane / İSTANBUL

Telefon: (0212) 511 10 06 (pbx)

İnternet Adresi: www.turan.org.tr

e-posta: tdav@turandev.org

ISBN: 978-975-498-224-4

Milli Yayın Nu: 2014-34-Y-0147-268

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Bu yıl on birincisi düzenlenen **“Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi”** Avrasya’da soğuk savaş sonrası değişen jeopolitiğin öznesi konumunda olan **“Türk Dünyası”**na yönelik bilimsel işbirliği çabalarının en somut örneği olarak ifade edilebilir.

10-16 Haziran 2013 tarihleri arasında Ata yurdumuz Orta Asya’da; Kırgızistan’ın şirin kenti Celalabat’ta düzenlenen kongrede ev sahipliğini Kırgızistan’ın köklü üniversitelerinden biri olan İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi üstlendi. İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi **“Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi”**nin temellerinin atıldığı yer olarak gönüllerimizde ayrı bir yere sahip. Azerbaycan ve Kırım’da düzenlenen 9. ve 10.cu kongrelerin ardından tekrar Celalabat’ta buluşulmuş olması bu seneki organizasyonun bir nevi *“ahde vefa”* boyutuna da sahip olduğu şeklinde değerlendirilebilir. Bu vesileyle bizi en güzel şekilde ağırlayan Sayın Rektör Prof. Dr. Kantörö Ş. TOK-TOMAMATOV’a, Türk Dünyası Turan Yazgan Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Sayın Doç. Dr. İbrahim KAYNAR’a teşekkürü bir borç biliyoruz.

Türk devlet ve toplulukları özelinde; hayat standartlarının, demokrasinin ve reel egemenliğin bilgi çağında nasıl arttırılabileceği gibi kritik hususların tartışıldığı bu kongre birçok üniversitenin kurumsal desteği ve bilimsel katkıları çerçevesinde gerçekleştiriliyor. Tam bu noktada değişen jeopolitiğin ve hiç olmadığı kadar hızlı/derin seyreden küreselleşmenin, Türk Dünyası dâhilinde bilimsel işbirliği çabalarının artarak devam ettirilmesini adeta bir zorunluluk haline getirdiğini de vurgulamak yerinde olacaktır. Bu bağlamda genelde Avrasya coğrafyasında ve özel de Türk Cumhuriyetleri ve ak-raba toplulukların yaşadığı çoğu ülkedeki; istikrarsız ortam, yatırım ve üretim eksikliği gibi hususlar sosyo-ekonomik işbirliğinin arttırılması doğrultusundaki bilimsel çaba ve çalışmaları daha da anlamlı hale getiriyor.

Gösterilen ilgi ve alakaya bakarak Kongremizin artık Türk devlet ve topluluklarındaki akademisyenleri bir araya getiren başlıca bilimsel platformlardan biri olduğunu söylemek mümkün. Sakarya Üniversitesi’nin koordinasyonu; Türkiye’den İstanbul Üniversitesi ve Bülent Ecevit Üniversitesi; Azerbaycan’dan “Devlet İktisat Üniversitesi”, Kırgızistan’dan “İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi”, Kazakistan’dan da “Kızılorda Kor-kut Ata Devlet Üniversitesi” bu seneki kongreyi düzenleyen paydaş üniversiteler oldu-

lar. Dolayısıyla Prof. Dr. Muzaffer ELMAS (Sakarya Üniversitesi Rektörü), Prof. Dr. Yunus SÖYLET (İstanbul Üniversitesi Rektörü), Prof. Dr. Mahmut ÖZER (Bülent Ecevit Üniversitesi Rektörü), Prof. Dr. Şemseddin HACIYEV (Devlet İktisat Üniversitesi Rektörü ve Azerbaycan Milletvekili), Prof. Dr. Kantörö Ş. TOKTOMAMATOV (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Rektörü), Prof. Dr. M. Bayzak KOPIRBAEVİÇ (Kızılorda Korkut Ata Devlet Üniversitesi Rektörü) öncelikle teşekkür edilmesi gereken kişiler... Ayrıca bu üniversitelerden gerek Bilim Hakem Kurulu'nda, gerek Yürütme Kurulu'nda ve gerekse Danışma Kurulu'nda görev alan değerli hocalarımıza ve kıymetli bildirimleri ile kongremizin akademik değerini yükselten tebliğ sahiplerine ve hâsılı tüm katılımcılara ne kadar teşekkür etsek azdır.

Bilimsel kongre düzenleme süreci birçok fedakârlığı gerektiriyor. Burada emeği geçen arkadaşlarımızın isimlerini tek tek saymak ise mümkün değil. Ancak; Doç. Dr. Çetin YAMAN, Doç. Dr. Muhammed Asif YOLDAŞ, Yrd. Doç. Dr. Türker Fedai ÇAVUŞ, Yrd. Doç. Dr. Suat KOL, Yrd. Doç. Dr. Kamil TAŞKIN, Öğr. Gör. Ali KIRKSEKİZ, Öğr. Gör. Metehan KÜÇÜKER, Arş. Gör. Muhammet Kürşad UÇAR, Arş. Gör. Osman NACAK, Arş. Gör. Gizem DOĞDUAY, Arş. Gör. Nurullah ÇELİK, Meryem İSABAYEVA ve Kongre Sekreterliğini yürüten Yrd. Doç. Dr. Köksal ŞAHİN'in isimlerini anmadan geçmenin vefasızlık olacağını düşünmekteyim. Aynı şekilde bu kongrenin fikir babalarından olan ve bizleri yine yalnız bırakmayan Sayın hocam Prof. Dr. Recai COŞKUN beyefendiye ve muhterem eşi Yrd. Doç. Dr. Sevda Yaşar COŞKUN hanımefendiye de teşekkür etmeden geçemeyeceğim. Kongre süreci boyunca kapısı her daim bizlere açık olan Sakarya Üniversitesi Rektör Yardımcısı Sayın Prof. Dr. Musa EKEN'e de sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Kongremize sağladığı destekten ötürü İstanbul Üniversitesi Genel Sekreteri Sayın Öğr. Gör. Metin KÜÇÜK'te kesinlikle teşekkürü hak edenler arasında.

Ekonomiden siyasete, coğrafyadan tarihe, dilden kültüre, enerjiden uluslararası ilişkilere Avrasya jeopolitiğindeki birçok sorunun, çözüm önerilerinin ve işbirliği imkânlarının tartışıldığı Kongrenin bu seneki ana tartışma konusu "*Türk Dünyasının Vizyon Arayışı*" idi. Farklı ülkelerden çok sayıda akademisyen tespit ve önerilerini bizlerle paylaştı. İki gün boyunca yapılan paralel oturumlarda yüzden fazla bildiri sunuldu. Kongrenin açılış ve kapanışına damgasını vuran İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Türk Dünyası Turan Yazgan Sosyal Bilimler Enstitüsü öğrencilerinin hazırlayıp sundukları müzik ziyafeti ve muhteşem koreografiler hafızalardan uzun süre silinemeyeceğe benziyor. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın buraya yirmi yıl önce ektiği tohumların artık meyve veren ağaçlara dönüştüğünü görmek tarifi imkânsız bir gurur ve memnuniyet tablo-

sunu ortaya koymaktadır. Bu vesileyle başta kutsal emaneti devralan Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Genel Başkanı Sayın Közhan YAZGAN beye ve Saadet Pınar YILDIRIM hanımefendiye, Türk Dünyası'nda görev yapan değerli öğretim kadrosuna ve kıymetli öğrencilerimize hâsılı emeği geçen herkese ayrı ayrı teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Sözlerimi Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın kurucusu merhum Prof. Dr. Turan YAZGAN hocamızı saygı ve rahmetle anarak tamamlamak istiyorum. Bugün Türk Dünyası'nın her yerinde olduğu gibi Kırgızistan'da da adımız ve dostlarımız varsa onun sayesinde. Kurulan gönül köprülerinde, yapılan işbirliklerinde, yetişen öğrencilerde en büyük pay kuşkusuz onun gayret ve çalışmalarına aittir. Allah ondan razı olsun, ruhu şad, mekânı Cennet olsun...

Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN
Kongre Koordinatörü

DÜZENLEYİCİ ORTAKLAR

“11. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi” *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*’nın öncülüğü ile *Kırgızistan İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi*’nin ev sahipliğinde aşağıdaki üniversite ve kurumların işbirliğiyle düzenlenmiştir:

Sakarya Üniversitesi
Sakarya / TÜRKİYE

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi
Türk Dünyası Kırgız-Türk
Prof. Dr. Turan Yazgan Sosyal Bilimler Enstitüsü
Celalabad / KIRGIZİSTAN

İstanbul Üniversitesi
İstanbul / TÜRKİYE

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
Türk Dünyası Bakü İşletme Fakültesi
Bakü / AZERBAIJAN

Bülent Ecevit Üniversitesi
Zonguldak / TÜRKİYE

Korkut Ata Kızılorda Devlet Üniversitesi
Türk Dünyası Kızılorda Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Kızılorda / KAZAKİSTAN

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
İstanbul / TÜRKİYE

KONGRE ONUR KURULU

Nejat AKÇAL (**Türkiye Cumhuriyeti Bişkek Büyükelçisi**)

Prof. Dr. Kantöre Ş. TOKTOMAMATOV (**Kırgızistan-Celalabat İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Rektörü**)

Prof. Dr. Kılıçbay A. BİSENOV (**Kızılorda Korkut Ata Devlet Üniversitesi Rektörü**)

Prof. Dr. Mahmut ÖZER (**Bülent Ecevit Üniversitesi Rektörü**)

Prof. Dr. Muzaffer ELMAS (**Sakarya Üniversitesi Rektörü**)

Prof. Dr. Şemseddin HACIYEV (**Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Rektörü ve Azerbaycan Milletvekili**)

Prof. Dr. Yunus SÖYLET (**İstanbul Üniversitesi Rektörü**)

Közhan YAZGAN (**Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Genel Başkanı**)

KONGRE DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Abdilbayet MAMASIDIKOV (**Kırgızistan-Celalabat İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Rektör Yardımcısı**)

Prof. Dr. Gülçin ÇANDARLIOĞLU (**Kazakistan-Ahmet Yesevi Üniversitesi Eski Rektörü**)

Prof. Dr. Gültekin YILDIZ (**Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi Dekanı**)

Prof. Dr. Mehmet YÜCE (**Uludağ Üniversitesi Türk Dünyası İşletme Fakültesi Eski Dekanı**)

Prof. Dr. Muhsin HALİS (**Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dekanı**)

Prof. Dr. Musa EKEN (**Sakarya Üniversitesi Rektör Yardımcısı**)

Prof. Dr. Recai COŞKUN (**Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi**)

Prof. Dr. Salih AYNURAL (**Kazakistan-Ahmet Yesevi Üniversitesi Rektörü**)

Prof. Dr. Salih ŞİMŞEK (**Sakarya Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dekanı**)

Prof. Dr. Selahattin KARABINAR (**Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi Uluslararası Ticaret Bölüm Başkanı**)

Doç. Dr. İbrahim KAYNAR (**Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü**)

KONGRE KOORDİNATÖRÜ

Prof. Dr. A. Vecdi CAN (**Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi**)

KONGRE SEKRETERİ

Yrd. Doç. Dr. Köksal ŞAHİN (Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi)

KONGRE YÜRÜTME KURULU

Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Çetin YAMAN (Sakarya Üniversitesi)

Doç. Dr. Ercan EKMEKÇİOĞLU (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi)

Doç. Dr. M. Asif YOLDAŞ (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Bahattin KELEŞ (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Cevdet ŞANLI (Yıldız Teknik Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Fariz AHMEDOV (Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Hikmet YAZICI (Bülent Ecevit Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Kamil TAŞKIN (Sakarya Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Köksal ŞAHİN (Sakarya Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Kürşad GÜLBEYAZ (Dicle Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Mehmet KİREMİT (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Muhittin ZÜGÜL (Dumlupınar Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Suat KOL (Sakarya Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Türker Fedai ÇAVUŞ (Sakarya Üniversitesi)

Dr. Leniyara SELİMOVA (Kırım Mühendislik ve Pedagoji Üniversitesi)

Öğr. Gör. Ali KIRKSEKİZ (Sakarya Üniversitesi)

Öğr. Gör. Cırgalbek İSMANOV (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi)

Öğr. Gör. Çağrı ERGEZER (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi)

Öğr. Gör. Hamit BASIK (Mustafa Kemal Üniversitesi)

Öğr. Gör. Mairamkan ISABAEVA (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi)

Öğr. Gör. Metehan KÜÇÜKER (Bülent Ecevit Üniversitesi)

Araş. Gör. Gizem DOĞDUAY (Sakarya Üniversitesi)

Araş. Gör. Muhammed Kürşad UÇAR (Sakarya Üniversitesi)

Araş. Gör. Nurullah ÇELİK (Sakarya Üniversitesi)

Araş. Gör. Osman NACAĞ (Sakarya Üniversitesi)

KONGRE BİLİM HAKEM KURULU

Prof. Dr. A. Kılıçbay BİSENOV	Kazakistan	Prof. Dr. Lev P. KURAKOV	Çuvaşistan
Prof. Dr. A. MAMASIDIKOV	Kırgızistan	Prof. Dr. M. Bülent TOKAT	Türkiye
Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN	Türkiye	Prof. Dr. Maarife HACIYEVA	Azerbaycan
Prof. Dr. Abdülcebbar GÖKLENOV	Türkmenistan	Prof. Dr. Mahir HOTI	Arnavutluk
Prof. Dr. Abılay AYDASOV	Kazakistan	Prof. Dr. Mahir NAKİP	Türkiye
Prof. Dr. Ahmet GÖKÇEN	Türkiye	Prof. Dr. Manasbek MUSAYEV	Kırgızistan
Prof. Dr. Alaeddin YALÇINKAYA	Türkiye	Prof. Dr. Marina TİTOVA	Rusya
Prof. Dr. Akimshan ARUPOV	Kazakistan	Prof. Dr. Mehdi ELEZİ	Kosova
Prof. Dr. Almaz ŞAYHULOV	Başkurdistan	Prof. Dr. Mehdi ERGÜZEL	Türkiye
Prof. Dr. Alóvsat MÜSLİMOV	Azerbaycan	Prof. Dr. Mehmet ALPARGU	Türkiye
Prof. Dr. Alparslan PEKER	Türkiye	Prof. Dr. Mehmet YÜCE	Türkiye
Prof. Dr. Anarkul URDALETOVA	Kırgızistan	Prof. Dr. Mevlüt KARAKAYA	Türkiye
Prof. Dr. Anvarbek MOKEYEV	Kırgızistan	Prof. Dr. Muhlis BAĞDİGEN	Türkiye
Prof. Dr. Arber ÇELIKU	Makedonya	Prof. Dr. Muhsin HALİS	Türkiye
Prof. Dr. Azmi ÖZCAN	Türkiye	Prof. Dr. Musa EKEN	Türkiye
Prof. Dr. B. KOJAMBERDİYEV	Kazakistan	Prof. Dr. Mustafa AKAL	Türkiye
Prof. Dr. Bagdat KARPUZULI	Kazakistan	Prof. Dr. Mustafa ERDEM	Türkiye
Prof. Dr. Baymirza KOJAMBERDİYEV	Kazakistan	Prof. Dr. Mustafa ERKAL	Türkiye
Prof. Dr. Becet BROŞORİ	Kosova	Prof. Dr. Nesrin SARIAHMETOĞLU	Türkiye
Prof. Dr. Berrak KURTULUŞ	Türkiye	Prof. Dr. Nevin Güngör ERGAN	Türkiye
Prof. Dr. C. Gökhan BAŞŞI	Almanya	Prof. Dr. Nevin YÖRÜK	Türkiye
Prof. Dr. Cusupbek PİRİMBAYEV	Kırgızistan	Prof. Dr. Nurbübü AŞİPOVA	Kırgızistan
Prof. Dr. Enis ŞAHİN	Türkiye	Prof. Dr. Oktay GÜVEMLİ	Türkiye
Prof. Dr. Enver AYDOĞAN	Türkiye	Prof. Dr. Olcobay KARATAYEV	Kırgızistan
Prof. Dr. Enver HALİLOVİÇ	Bosna Hersek	Prof. Dr. Orhan BATMAN	Türkiye
Prof. Dr. Erman COŞKUN	Türkiye	Prof. Dr. Orhan TÜRKDOĞAN	Türkiye
Prof. Dr. Evez BAYRAMOV	Azerbaycan	Prof. Dr. Osman AKANDERE	Türkiye
Prof. Dr. Eyyup AKTEPE	Azerbaycan	Prof. Dr. Osman KARAMUSTAFA	Türkiye
Prof. Dr. Eyyup Günay İSBİR	Türkiye	Prof. Dr. Ömer ANAYURT	Türkiye
Prof. Dr. Famil ŞAMİLOĞLU	Türkiye	Prof. Dr. Ramazan TAŞDURMAZ	Türkiye
Prof. Dr. Fevzi YAKUBOV	Kırım	Prof. Dr. Rami MEMUSAJ	Arnavutluk
Prof. Dr. Gabil MANAFOV	Azerbaycan	Prof. Dr. Rana ÖZEN KUTANIŞ	Türkiye
Prof. Dr. Gafitullina DİLARA	Özbekistan	Prof. Dr. Recai COŞKUN	Türkiye
Prof. Dr. Galina SMİRNOVA	Rusya	Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN	Türkiye
Prof. Dr. Gülçin ÇANDARLIOĞLU	Türkiye	Prof. Dr. Remzi ALTUNIŞIK	Türkiye
Prof. Dr. Gültekin RODOPLU	Kırgızistan	Prof. Dr. Remzi ATAĞLU	Kırgızistan
Prof. Dr. Gültekin YILDIZ	Türkiye	Prof. Dr. Roza NESEPOVA	Türkmenistan
Prof. Dr. Habib YILDIZ	Türkiye	Prof. Dr. Ruzal YUSUPOV	Tataristan
Prof. Dr. Hadişa NUGMANOVA	Kazakistan	Prof. Dr. Sabır Murat BOKENBAYULI	Kazakistan
Prof. Dr. Hakan POYRAZ	Türkiye	Prof. Dr. Salih AYNURAL	Kazakistan
Prof. Dr. Halil AYTEKİN	Kırgızistan	Prof. Dr. Salih ŞİMŞEK	Türkiye
Prof. Dr. Halil KALABALIK	Türkiye	Prof. Dr. Sedat KUÇI	Kosova
Prof. Dr. Halit KESKİN	Türkiye	Prof. Dr. Selahattin KARABINAR	Türkiye
Prof. Dr. Haluk SELVİ	Türkiye	Prof. Dr. Selahattin SARI	Türkiye
Prof. Dr. Harun GÜNGÖR	Türkiye	Prof. Dr. Sejfudin ZAHİROVİÇ	Bosna Hersek
Prof. Dr. Hasan Kürşat GÜLEŞ	Türkiye	Prof. Dr. Serdar ALTINOK	Türkiye

Prof. Dr. Hasan PİRKUL	Amerika	Prof. Dr. Süleyman ELİYARLI	Azerbaycan
Prof. Dr. Hasan VERGİL	Türkiye	Prof. Dr. Süleyman KAYIPOV	Kırgızistan
Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ	Türkiye	Prof. Dr. Svetlana ÇERVONOJE	Rusya
Prof. Dr. Hayri DUMAN	Türkiye	Prof. Dr. Ş. Urpaş JANİYAZKIZI	Kazakistan
Prof. Dr. Hidayet CAFEROV	Azerbaycan	Prof. Dr. Şaban KAYIHAN	Türkiye
Prof. Dr. Hilmi Bahadır AKIN	Türkiye	Prof. Dr. Şemseddin HACIYEV	Azerbaycan
Prof. Dr. Hilmi KIRLIOĞLU	Türkiye	Prof. Dr. Tahir AKGEMCİ	Türkiye
Prof. Dr. Hüseyin ÇELEBİ	Türkiye	Prof. Dr. Turar KOYÇIYEV	Kırgızistan
Prof. Dr. Hüseyin ERGİN	Türkiye	Prof. Dr. Turhan KORKMAZ	Türkiye
Prof. Dr. İbrahim BAKIRTAŞ	Türkiye	Prof. Dr. Uli SCHAMİLOGLU	ABD
Prof. Dr. İbrahim TATARLI	Bulgaristan	Prof. Dr. Ünsal BAN	Türkiye
Prof. Dr. İlhan ŞAHİN	Türkiye	Prof. Dr. Vahit TÜRK	Türkiye
Prof. Dr. İrfan MORİNA	Kosova	Prof. Dr. Valentina TUGUJEKOVA	Hakasya
Prof. Dr. İsmail KERİMOV	Kırım	Prof. Dr. Vasili GAYFULİN	Tataristan
Prof. Dr. Jenis SADUAKASULI	Kazakistan	Prof. Dr. Veysel BOZKURT	Türkiye
Prof. Dr. K. TABALDIYEV	Kırgızistan	Prof. Dr. Viktor BUTANAYEV	Hakasya
Prof. Dr. Kadıralı KONKUBAYEV	Kırgızistan	Prof. Dr. Yusuf ALPER	Türkiye
Prof. Dr. Kadir ARDIÇ	Türkiye	Prof. Dr. Yücel ÖZTÜRK	Türkiye
Prof. Dr. Kamil AYDIN	Türkiye	Prof. Dr. Zahid MEMMEDOV	Azerbaycan
Prof. Dr. Kazım SARIKAVAK	Türkiye	Prof. Dr. Zakir MEMMEDOV	Azerbaycan
Prof. Dr. Kubatbek TABALDIYEV	Kırgızistan	Prof. Dr. Zamira DERBİŞEVA	Kırgızistan
Prof. Dr. Layli UKUBAYEVA	Kırgızistan	Prof. Dr. Zekeriya KİTAPÇI	Türkiye

Yukarıda yer alan Bilim Hakem Kurulu ile birlikte **11. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi**'ne gönderilen bildiri sayısının beklenenin üzerinde olması nedeniyle söz konusu bildirilerin bilimsel değerlendirme sürecinde ayrıca aşağıda isimleri yer alan akademisyenlerden de yardım ve destek alınmıştır. Katkılarından ötürü her birine ayrı ayrı teşekkür ederiz.

EK HAKEM LİSTESİ

- Prof. Dr. Arif BİLGİN (Türkiye)
- Prof. Dr. Enis ŞAHİN (Türkiye)
- Prof. Dr. Nesrin SARIAHMETOĞLU (Türkiye)
- Prof. Dr. Osman AKANDERE (Türkiye)
- Prof. Dr. Yücel ÖZTÜRK (Türkiye)
- Doç. Dr. Ayşe CANATAN (Türkiye)
- Doç. Dr. Cahit GELEKÇİ (Türkiye)
- Doç. Dr. Giray Saynur BOZKURT (Türkiye)
- Doç. Dr. Habib YILDIZ (Türkiye)
- Doç. Dr. Halil İbrahim AYDINLI (Türkiye)
- Doç. Dr. Hayati BEŞİRLİ (Türkiye)
- Doç. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ (Türkiye)

Doç. Dr. Mustafa Kemal AYDIN **(Türkiye)**
Doç. Dr. Mutlu Başaran ÖZTÜRK **(Türkiye)**
Doç. Dr. Nilgün SARIKAYA **(Türkiye)**
Doç. Dr. Oğuz TÜRKAY **(Türkiye)**
Doç. Dr. Paki KÜÇÜKER **(Türkiye)**
Doç. Dr. Tülay YENİÇERİ **(Türkiye)**
Doç. Dr. Türker EROĞLU **(Türkiye)**
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yağmur ERSOY **(Türkiye)**
Yrd. Doç. Dr. Alparslan OKUR **(Türkiye)**
Yrd. Doç. Dr. Aysel ERSÖZ **(Türkiye)**
Yrd. Doç. Dr. Ayşe KORKMAZ **(Türkiye)**
Yrd. Doç. Dr. Cemal SEZER **(Türkiye)**
Yrd. Doç. Dr. Cevdet ŞANLI **(Türkiye)**
Yrd. Doç. Dr. Erdal AKSOY **(Türkiye)**
Yrd. Doç. Dr. Fariz AHMEDOV **(Azerbaycan)**
Yrd. Doç. Dr. Ferruh TUZCUOĞLU **(Türkiye)**
Yrd. Doç. Dr. Gülten HERGÜNER **(Türkiye)**
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ÇALIŞKAN **(Türkiye)**
Yrd. Doç. Dr. İlhami YÜCEL **(Türkiye)**
Yrd. Doç. Dr. Köksal ŞAHİN **(Türkiye)**
Yrd. Doç. Dr. Mahmut HIZIROĞLU **(Türkiye)**
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Lütfi ŞEN **(Türkiye)**
Yrd. Doç. Dr. Özer KÖSEOĞLU **(Türkiye)**
Yrd. Doç. Dr. Özlem KARAKUŞ **(Türkiye)**
Yrd. Doç. Dr. Selim İNANÇLI **(Türkiye)**
Yrd. Doç. Dr. Suat KOL **(Türkiye)**
Yrd. Doç. Dr. Taki DEMİR **(Türkiye)**
Yrd. Doç. Dr. Tufan ÇÖTOK **(Türkiye)**
Yrd. Doç. Dr. Türker Fedai ÇAVUŞ **(Türkiye)**

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	iii
DÜZENLEYİCİ ORTAKLAR	vi
KONGRE ONUR KURULU	vii
KONGRE DANIŞMA KURULU	vii
KONGRE KOORDİNATÖRÜ	vii
KONGRE SEKRETERİ	viii
KONGRE YÜRÜTME KURULU	viii
KONGRE BİLİM HAKEM KURULU	ix
EK HAKEM LİSTESİ	x

ANTROPOLOJİ

NAHÇIVANDA ESKİ TÜRK KÜLTÜRÜNÜN İZLERİ	
Dr. Togrul HALILOV	3
КАЙРАКЫ АДЫРЛАРДА ЖАМГЫР ЖАНА КАРЛАРДЫН СУУЛАРЫН ЧОГУЛТУУЧУ ТЕХНОЛОГИЯЛАР	
З. ТӨРӨБЕКОВ - А. С. БОЛОТОВА	11
АВЛЕТИМ (АФЛАТУН) ТОПОНИМИКАСЫ ЖӨНҮНДӨ	
В. Э. АНАРБЕКОВА - Н. К. ТАШБАЕВА	15
АЛА - KACHUU IN KYRGYZSTAN	
М. Т. TOPCHUBAEVA	19

DİN BİLİMLERİ

KUTSAL METİNLERİ ANLAMA VE HERMENÖTİK METODUN TARİHİ BİRLİKTELİĞİ	
Doç. Dr. Mehmet Faik YILMAZ	27
KAZAKİSTAN'DAKİ YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA DİN EĞİTİMİ (AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)	
İlyas ERPAY	39
İMAM SERAHSİ'NİN MEZARI NEDEN ÖZGEN'DE	
Mairamkan İSABAEVA	47

EĞİTİM BİLİMLERİ

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE TEKNOLOJİK ARAÇ-GEREÇ KULLANIMINA YÖNELİK ÖĞRETMEN TUTUMLARI	
Dr. Suat KOL	55
DEĞER ÖĞRETİMİ YAKLAŞIMLARI HAKKINDA GENEL DEĞERLENDİRME	
Dr. Sayfulla BAZARKULOV	63
ТҮРКІЯ ЖАНА КЫРГЫЗСТАНДА МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ БИЛИМ БЕРҮҮ ҮЧҮН МУГАЛИМДЕРДИ ДАЯРДОО	
Yrd. Doç. Dr. Medera HALMATOV - Öğr. Gör. Sultanberk HALMATOV	71

ULUSAL VE ULUSLARARASI VERİLERLE TÜRKİYE'DE OKUL ÖNCESİ EĞİTİM	
Yrd. Doç. Dr. Ayşe KORKMAZ	77
ПРОФИЛДИК БИЛИМ БЕРҮҮНҮ ИНТЕГРАЦИЯЛОО	
Ч. К. КАРАБЕКОВА	83
БААЛОО ПРОЦЕССИНДЕ КАЛЫПТАНДЫРУУЧУ БААЛООНУН УСУЛДАРЫН КОЛДОНУУ	
Доцент Б. М. ТУРДУБАЕВА	87
БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАСЫНА ИННОВАЦИЯЛЫК ЫКМАЛАР ЗАРЫЛБЫ?	
Чүрөк МАМЫРАСУЛОВА - Айчолпон ТУРСУНБАЕВА - Гүлзат ТӨРӨГЕЛДИЕВА	93
РОЛЬ РЕФЕРЕНТНЫХ ГРУПП В СИСТЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ ОТНОШЕНИЯ СТУДЕНТОВ К КУРСУ "КЫРГЫЗСКИЕ НАРОДНЫЕ ПОДВИЖНЫЕ ИГРЫ"	
Ю. Р. ТИЛЕНЧИЕВ - Доцент М. А. ТАШТАНОВ	97
ОКУУЧУЛАРДЫН БИЛИМИН ТЕРЕҢДЕТҮҮНҮН ЖОЛДОРУ	
С. Ж. КУВАКОВ - Проф. Т. Т. ОМОШЕВ - Доцент Ж. М. КУВАКОВ - Д. К. СУЛАЙМАНОВА	101
АЗЫРКЫ ҮЙ БҮЛӨНҮН АБАЛЫ	
(УЭПтин Студенттеринде Жүргүзүлгөн Социалдык Иликтөөнүн Негизинде)	
Н. К. ТАШБАЕВА - В. Э. АНАРБЕКОВА	105
АЙРЫМ ТЕҢДЕМЕЛЕР СИСТЕМАСЫН ЧЫГАРУУДА ВЕКТОРЛОРДУ КОЛДОНУУ	
Доцент Ж. М. КУВАКОВ - Проф. Т. Т. ОМОШЕВ - С. Ж. КУВАКОВ	109
ЖАШТАРДЫ ГЕНДЕРДИК СОЦИАЛИЗАЦИЯЛОО (Кыргызстандын Мисалында)	
Проф. Др. Мариям ЭДИЛОВА	113
ПЕДАГОГДУК ТАЖРЫЙБА - ТАРБИЯНЫН БАШАТЫ	
Н. С. ЖОЛДОШАЛИЕВА - А. А. ОРМОГОВА	117
ТОЛЕРАНТТУУ ОКУТУУ ЧӨЙРӨСҮНҮН ОКУУЧУНУ ТАРБИЯЛООГО ТААСИРИ	
Р. С. НУСУПОВА - Ж. А. ДҢҢШЕЕВ	121
МАТЕМАТИКА САБАГЫНДА ТӨРТ ОРУНДУУ ТАБЛИЦАНЫ КОЛДОНУУ УСУЛУ	
Проф. Т. Т. ОМОШЕВ - Доцент Ж. М. КУВАКОВ - С. Ж. КУВАКОВ	125
ОКУТУУДАГЫ МААЛЫМАТТЫК ТЕХНОЛОГИЯЛАР	
Д. К. СУЛАЙМАНОВА - Проф. Т. Т. ОМОШЕВ	129
МЕКТЕП ОКУУЧУЛАРЫ МЕНЕН ТАРЫХ САБАГЫНДА ИНФОРМАЦИАЛЫК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ КОЛДОНУУ	
Усенова Рыскуль ЖУМАБЕКОВНА	133
КЫРГЫЗСТАНДАГЫ БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАСЫНДАГЫ ЖАЗАЛГАН РЕФОРМАЛАР ЖАНА АЛАРДЫН ЖЫЙЫНТЫГЫ	
Доцент Н. А. ИСАБАЕВА	137
БООРДУН ФУНКЦИОНАЛДЫК КАЙРА КАЛЫБЫНА КЕЛУҮ ПРОЦЕССИН МАТЕМАТИКАЛЫК МОДЕЛДЕШТИРҮҮ	
Равшанбек Уулу АЗИЗБЕК	141
БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАСЫНДАГЫ РЕФОРМА ЖАНА "БОЛОН ПРОЦЕССИ"	
Доцен Апезова Дилара УРУМБАЕВНА - Айдарбекова Чынара САТЫЛГАНОВНА	147
КЫРГЫЗСТАНДАГЫ ИНТЕРНЕТТИН ТҮПТӨЛҮҮ АБАЛЫ ЖӨНҮНДӨ	
Ногоева Гулнура ДУЙШЕНБЕКОВНА	151
СОЦИАЛЬНОЕ ПАРТНЁРСТВО КАК УСЛОВИЕ ЗАЩИТЫ ИНТЕРЕСОВ МОЛОДЁЖИ ЧЕРЕЗ ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ	
Доцент М. Д. КОЧКОРБАЕВА	159
EKONOMİ	
SÜREGELEN SÖMÜRÜNÜN EKONOMİSİ: YABANCI SERMAYE GİRİŞİ VE DIŞ TİCARET AÇISINDAN TÜRK CUMHURİYETLERİNİN SEKTÖREL DEĞERLENDİRİLMESİ	
Doç. Dr. Kutluk Kağan SÜMER	165

KÜRESEL KRİZ DÖNEMLERİNDE TÜKETİM ALIŞKANLIKLARINDAKİ DEĞİŞİM ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	
Prof. Dr. Remzi ALTUNIŞIK - Öğr. Gör. Cemile ÇULCUOĞLU	177
ÜRETİM FAKTÖRLERİNİN YENİDEN TANIMLANMASI VE ASYA'NIN KALKINMASI	
Doç. Dr. Mehmet KARAGÜL	185
İFORMASIYA İQTİSADİYYATI: MÜASİR GERÇƏKLİKLER VƏ İNKİŞAF MEYLLƏRİ	
Prof. Hacızadə Elşən MAHMUDOĞLU	197
AZƏRBAYCAN İQTİSADİYYATININ PERSPEKTİV RƏQABƏTLİ ÜSTÜNLÜYƏ MALİK SAHƏLƏRİN MÜƏYYƏNLƏŞDİRİLMƏSİ	
Dr. Xalid Sabiroğlu KƏRİMLİ	203
BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI PERSPEKTİFİNDE SERBEST ÜRETİM BÖLGELERİ VE KIRGIZİSTAN UYGULAMASI	
Yrd. Doç. Dr. Derya KULOĞLU	211
İKTİSAT TARİHİ AÇISINDAN XVI. YÜZYILDA AFYONKARAHİSAR'DA AHİLİK VE AHİ TEŞKİLATI	
Adnan DOĞRUYOL	225
НАПРАВЛЕНИЕ СОЗДАНИЯ КООПЕРАТИВОВ В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ	
О. К. КУРМАНБЕКОВ - Т. Т. МАМЫТОВ	231
ОСОБЕННОСТИ ЛИЗИНГА В КЫРГЫЗСТАНЕ И МИРОВОЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ ЛИЗИНГА	
Доцент Н. А. ОРМОНОВ - Ж. Б. ИСМАНОВ	235
СОВЕТ БИЙЛИГИН АЛГАЧКЫ ЖЫЛДАРЫНДАГЫ КЫРГЫЗСТАНДАГЫ СОЦИАЛДЫК ИШ ЧАРАЛАР	
Авазов Эрнис АБДЫМАНАПОВИЧ	239
ФӨЭС (МСФО) БОЮНЧА ФИНАНСЫЛЫК ОТЧЕТТУУЛУКТУ КАЛЫПТАНДЫРУУ ЭТАПТАРЫ	
Н. С. ЕРИБАЕВА - Доцент Г. Б. УСМАНАЛИЕВА	243
ФИТОТЕРАПИЯНЫН ЭЛДИН ЭКОНОМИКАЛЫК АБАЛЫНА ТИЙГИЗГЕН ТААСИРЛЕРИ	
Т. К. АМАНКУЛОВА - А. Б. КАРБЕКОВА - Н. Т. АЛЫКАНОВА	249
УЧЕТ ФАКТОВ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИЙ И ВОЗНИКНОВЕНИЯ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ	
Доцент А. А. МАМАСЫДЫКОВ	257
УПРАВЛЕНЧЕСКИЕ КОНЦЕПЦИИ И МЕТОДОЛОГИЯ ОЦЕНКИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ АКТИВОВ	
Гульзат ТАШКУЛОВА	261
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИНДИКАТОРЫ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ	
Исманов Жыргалбек БОРОНБАЕВИЧ	265
АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КАПИТАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ	
Кокуева Эльмира САТЫБАЛДЫЕВНА	269
АЙЫЛ ЧАРБА ПРОДУКЦИЯЛАРЫН КАЙРА ИШТЕТҮҮЧҮ ИШКАНАЛАРЫН ИНВЕСТИЦИЯЛООНУН НЕГИЗИНДЕ ӨНҮКТҮРҮҮНҮН СТРАТЕГИЯЛЫК БАГЫТТАРЫ	
Проф. К. Ш. ТОКТОМАМАТОВ - Проф. С. А. ОМУРЗАКОВ - К. А. РАЙМКУЛОВ	273
FELSEFE	
PROF. DR. NİHAT KEKLİK'E GÖRE KARŞILIKLI FELSEFE AÇISINDAN FİLOZOFLAR ARASINDAKİ ETKİLEŞİMLER	
Yrd. Doç. Dr. Kazım YILDIRIM	281
İBN SİNA'NIN MİLLİYETİ	
Prof. Dr. İsmail YAKIT	289
ТОГОЛОК МОЛДОНУН ФИЛОСОФИЯЛЫК КӨЗ КАРАШЫНДАГЫ СУБЪЕКТ МАСЕЛЕСИ	
Доцент Г.С. ТОКОЕВА	295

FİNANS

TERÖRİZMİN BORSA İSTANBUL HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ VE VOLATİLİTESİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	
Yrd. Doç. Dr. Mine AKSOY	301
РЫНОКТОК ШАРТТАРЫНДА АЙЫЛ ЧАРБА ӨНДҮРҮШҮН БАШКАРУУНУН ФУНКЦИОНАЛДЫК БАГЫТТАРЫ	
Проф. С. А. ОМУРЗАКОВ - К. А. РАЙМКУЛОВ - А. ТОКОЕВА	305
ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ: ВОПРОСЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА	
Т. Ч. КУЛТАЕВ	309
КЫРГЫЗСТАНДЫН КАРЖЫ ТАРМАГЫН ОНУКТУРУУ ЖАНА АНЫН МАКРОЭКОНОМИКАЛЫК КЕЛЕЧЕКТЕРИ	
Н. М. АЖИМАТОВА	315
КОРПОРАТИВДИК БАШКАРУУНУН КӨЙГӨЙЛӨРҮ ЖАНА КЕЛЕЧЕГИ	
Мейманбу АКЖОЛОВА	319
ГОСУДАРСТВЕННО - ЧАСТНОЕ ПАРТНЕРСТВО СТРАТЕГИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ КЫРГЫЗСТАНА	
З. Б. ДООЛБЕКОВ	323
КЫРГЫЗСТАНДЫН ЭКОНОМИКАСЫНДАГЫ КАРЖЫЛЫК КУРАЛДАРДЫН АБАЛЫ	
Болотбек ЖАНУЗАКОВ - Абдурасул ХАМРАБАЕВ	327
ПРОБЛЕМЫ ФИНАНСИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ	
А. МАМАТОВА	331
НАЛОГОВЫЙ КОДЕКС КАК МЕРА УЛУЧШЕНИЯ НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ	
Доцент Г. ДЖУМАБАЕВА - Доцент А. КАРБЕКОВА	337
MUHASEBE	
YABANCI PARALI İŞLEMLERİN MUHASEBE STANDARTLARI ÇERÇEVESİNDE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ	
Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÖKGÖZ	343
DURAN VARLIKLARIN TMS (16, 38, 40) VE TFRS (5)'NA GÖRE DEĞERLEMESİ VE TÜRK VERGİ KANUNU AÇISINDAN ANALİZİ	
Yrd. Doç. Dr. Nuraydın TOPCU	349
КОВІ'LERDE ІÇ KONTROL SІSTEMІ VE ІÇ DENETİM	
Prof. Dr. Yıldız ÖZERHAN - Özlem DOĞAN	355
MUHAYYEDİN MUHAMMED'İN MECMA'Ü-L KAVÂ'İD ADLI ESERİNİN TÜRK MUHASEBE TARİHİ AÇISINDAN ÖNEMİ	
Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN - Öğr. Gör. Metehan KÜÇÜKER	361
АЙЫЛ - ЧАРБА ИШКАНАЛАРЫНДА ЭСЕПТИ УЮШТУРУУ ЖАНА ӨРКҮНДӨТҮҮ	
Доцент М. Ж. АБДИЕВ - К. К. МАМЫТОВА	367
ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА ТУРИСТИЧЕСКОЙ ПРОДУКЦИИ	
Доцент А. М. МАТКЕРИМОВА - Л. М. ТАДЖИБАЕВА	371
НОВЫЕ ВЫЗОВЫ, СТОЯЩИЕ ПЕРЕД УЧЕТОМ И УПРАВЛЕНИЕМ СОВРЕМЕННЫХ БИЗНЕС - КОМПАНИЙ	
Проф. О. К. КУРМАНБЕКОВ - Доцент Р. А. УЗЕНБАЕВ	375
PAZARLAMA	
REKREASYON AMAÇLI SPOR TESİSİ OLARAK FITNESS MERKEZLERİNDE MÜŞTERİ PROFİLİNİ BELİRLEMEYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA (EDİRNE İL ÖRNEĞİ)	
Yrd. Doç. Dr. Selda Uca ÖZER - Öğr. Gör. Serpil AYAS - Öğr. Gör. Sacide YILMAZEL	383

KIRGIZ TÜKETİCİLERİNİN ÜRÜN TERCİHLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNDE CELALABAT İLİNDE AMPİRİK BİR UYGULAMA	
Doç. Dr. M. Asif YOLDAŞ - Öğr. Gör. Çağrı ERGEZER	395
KÜRESELLEŞME SÜRECİNDEKİ ÜLKELERDE MARKA STRATEJİSİ OLUŞTURULMASI	
Musa ÇAKIR - Yrd. Doç. Dr. Kadir Faik KÜÇÜKTOPUZLU - Dr. Osman DAĞDELEN	411
ÖLÇER ORTA NOKTASININ CEVAPLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	
Arş. Gör. Buket BORA - Prof. Dr. Remzi ALTUNIŞIK - Tarık SEMİZ	417
TEKNOLOJİ OKURYAZARLIĞININ İNTERNET KULLANIMI VE ELEKTRONİK ÜRÜN SATIN ALMA DAVRANIŞINA ETKİSİ ÜZERİNDE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA: KIRGIZİSTAN ÖRNEĞİ	
Doç. Dr. M. Asif YOLDAŞ - Öğr. Gör. Davran YULDAŞEV	423
KULLANICILARININ AKILLI TELEFONLARI DEĞERLENDİRMELERİ: KASTAMONU ŞEHİR MERKEZİNDE BİR UYGULAMA	
Yrd. Doç. Dr. Ali Çağlar ÇAKMAK - Arş. Gör. Neslihan TANER	435
САТУУЧУЛАРДЫН ОЗГОЧОЛУКТОРУНУН КАРДАРЛАРДЫН САТЫП АЛУУ МУМКУНЧУЛУКТОРУНО ТИЙГИЗГЕН ТААСИРИ (ЖАЛАЛ - АБАДДЫН МИСАЛЫНДА)	
Доцент М. Аысф ЙОЛДАШ	443
SANAT	
KIRGIZİSTAN SİNEMASI'NIN USTA YÖNETMENİ TOLOMUŞ OKEEV'İN FİLMLERİ VE ANLATIM DİLİ	
Öğr. Gör. Lokman ZOR	457
КЫРГЫЗДАРДЫН КОЛДОНМО ИСКУССТВОСУНДАГЫ ОЙМО ЧИЙМЕЛЕРДИН ТҮРЛӨРҮ ЖАНА СЕМАНТИКАСЫ	
Нуралиева Батима КАЛМАТАЕВНА	461
SİYASET BİLİMİ	
ULUSÇU SİYASETİN İNŞASINDA EZOTERİK BİR YAKLAŞIM: MU KITASI EFSANESİ	
Prof. Dr. Şenol DURGUN	467
OTORİTENİN KURUMSAL OLMAYAN ARAÇLARA DAYALI MEŞRULUĞU TEMELİNDE HÜKÜMET SİSTEMİ DEĞİŞİKLİĞİ	
Doç. Dr. Gonca BAYRAKTAR DURGUN	479
HALKLAR ARASI EBEDİ BARİŞ'İN OLABİLİRLİĞİ	
Dr. Özlem KIRLI	491
ÇARLIK RUSYASI'NIN BATI TÜRKİSTAN'I İŞGAL SÜRECİ	
Dilek SAMSUN - Gülden ATASEVEN ÖZKAN	499
КЫРГЫЗСТАНДЫН ПОЛИЭТНИКАЛЫК КООМУНУН МАДАНИЙ ӨНҮГҮШҮНДӨГҮ ИННОВАЦИЯЛАР	
A. K. МИНИКЕЕВА	509
ЭТНОПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В СОВРЕМЕННОМ КЫРГЫЗСТАНЕ	
Ж. Ж. ЖОРОБЕКОВА	513
SOSYOLOJİ	
ALT SİSTEM YAKLAŞIMINA GÖRE AİLE İÇİ PROBLEMLERİN PSİKO-SOSYAL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	
Yrd. Doç. Dr. Neşide YILDIRIM	521
SOSYAL SERMAYE ARACILIĞIYLA İŞSİZLİK SORUNUNA BİREYSEL ÇÖZÜMLER ÜRETİRKEN MESLEKİ GETTOLAR YARATMAK	
Mehmet TÖRE YILDIRIM	529

СОСТОЯНИЕ МИГРАЦИИ НАСЕЛЕНИЯ ЖАЛАЛ - АБАДСКОЙ ОБЛАСТИ	
Проф. А. ЗУЛПУКАРОВ - Доцент А. Б. КАРБЕКОВА	537
КЫРГЫЗСТАНДА БАЛДАРГА КАРАТА СОЦИАЛДЫК ИШТЕРДИН НЕГИЗГИ БАГЫТТАРЫ	
Сыргабаева Нуржамал ТОКТОГУЛОВНА - Авазов Эрнис АБДЫМАНАПОВИЧ	541
КӨЧМӨНДӨР ЧАРБАСЫ КЫРГЫЗТААНУУ ИЛИМИНДЕ	
Доцент Ж. А. ДҮЙШЕЕВ	545
TARİH	
AZERBAJCAN'DA PETROL VE KÜRESEL GÜÇ OLMA MÜCADELESİ TARİHİ	
Yrd. Doç. Dr. Vefa KURBAN	551
OSMANLI ARŞİV KAYITLARINA VE ÇAĞDAŞ KAYNAKLARA GÖRE MANYAS'A KAZAKLARIN YERLEŞTİRİLMESİ	
Sebahattin ŞİMŞİR	561
PARADOKSAL BİR İLİŞKİ: VATANSEVERLİK VE VATAN HAINLIĞI ARASINDAKİ İNCE ÇİZGİ	
Dr. Nuray ÖNDER	565
OSMANLILARIN ARAP COĞRAFYASI HAKİMİYETİNE DAİR MÜLAHAZALAR	
Yrd. Doç. Dr. Sadettin BAŞTÜRK	571
BOZKIR KÜLTÜRÜ DİNAMİKLERİNE GÖRE AVRUPA HUNLARININ KURULUŞU	
Yrd. Doç. Dr. Kürşat KOÇAK	579
TÜRKİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE CUMHURİYET DÖNEMİNDE YAPILAN GÖÇLER KAPSAMINDA 1982 AFGANİSTAN GÖÇLERİ	
Yrd. Doç. Dr. Nurettin HATUNOĞLU	585
KIRGIZLARIN İLK MODERN AYDINI İŞENAALİ ARABAYEV'İN SİYASİ FİKİRLERİ	
Öğr. Gör. Dr. Ebubekir GÜNGÖR	595
ŞAH İSMAIL VE SON TİMURLULAR	
Yrd. Doç. Dr. Qiyas ŞÜKÜROV	607
TÜRKİYE'NİN SOĞUK SAVAŞTAKİ DIŞ POLİTİKASINA BİR BAKIŞ	
Doç. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ	613
13. VE 14. YÜZYIL AVRUPALI SEYYAHLARIN İNGELEMİNDE TÜRKİSTAN	
Öğr. Gör. Murat TURAL	621
BUHARA HALK ŞURÂLAR CUMHURİYETİ ELÇİLİK HEYETİ'NİN TBMM HÜKÜMETİ İLE TEMASLARI	
Doç. Dr. Cemal GÜVEN	631
MİLLİ MÜCADELEDE ELVİYE-İ SELASE'NİN STRATEJİK ÖNEMİ	
Doç. Dr. Yüksel KAŞTAN - Yücel KAŞTAN	641
TÜRK BİRLİĞİ VE MESELELERİNİN ÇÖZÜMÜ	
Yrd. Doç. Dr. Hasan MOĞOL	653
TURİZM	
TURİZM VE İSTİHDAM	
Prof. Dr. Necdet HACIOĞLU - Arş. Gör. Göksel Kemal GİRGİN	663
YİYECEK İÇECEK İŞLETMELERİNDEN YARARLANAN TÜKETİCİLERİN BAHŞİŞ VERME DAVRANIŞLARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA: YALOVA ÖRNEĞİ	
Sait DOĞAN - Yasin ÖZASLAN	671
KONAKLAMA İŞLETMELERİNDE ÖRGÜTSEL SESSİZLİK VE ÖRGÜTSEL ÇATIŞMA İLİŞKİSİ	
Arş. Gör. Saliha Başak ERDİNÇ - Öğr. Gör. Şevket YİRİK - Öğr. Gör. Yasin AZASLAN	679
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ТУРИЗМ ТАРМАГЫНЫН УЧУРДАГЫ ЭКОНОМИКАЛЫК ЖАНА СОЦИАЛДЫК АБАЛЫ	
Г. Т. КАПАРОВА - Б. А. МАМАТКУЛОВ	689

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ТУРИСТИЧЕСКОГО КЛАСТЕРА В КР	
А. А. МАМАСЫДЫКОВ - П. К. АЛИШЕВА	693
TÜRK DİLİ	
TÜRKÇEDE CÜMLE ÖĞRETİMİNDE ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR	
Yrd. Doç. Dr. Yusuf AVCI	701
OĞUZ-KIPÇAK ORTAK DESTANCILIK GELENEĞİ BAĞLAMINDA ER TÖŞTÜK VE DEDE KORKUT DESTANLARI	
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ	709
TÜRKÇENİN GÜNCEL BİR SORUNU OLARAK MEDYA DİLİ	
Okt. Ali YUMURTACI	719
ANADOLU'DAKİ TÜRKÇE YER ADLARINA ANLAM BİLİMSEL BİR YAKLAŞIM VE KIRGIZİSTAN-TÜRKİYE ORTAK YER ADLANDIRMALARINDA "BULAK"	
Dr. İlhan UÇAR	723
UYGUR SAHASINDA YETİŞEN BİR DİVAN ŞAİRİ: MUHEMMED SIDIK ZELİLİ	
Prof. Dr. Filiz KILIÇ	727
KYRGYZ LEXİKASYNYNDAGY TABY (TERTÖÖ) SÖZDÖRÜNYN ZAMANBAP ÖZGÖRÜYLÖRÜ	
Доцент Мамиев Аширала НАДИРОВИЧ - Нускайым ИСПРАЙЛОВА	731
АЛЬ-ФАРАБИ ЖАНА АНЫН ÖMÜRÜ	
Ш. М. НИЯЗАЛИЕВ - Б. М. ИСАКОВ	735
АНГЛИС ТИЛИНДЕГИ PRESENT INDEFINITE TENSE МЕНЕН КЫРГЫЗ ТИЛИНДЕГИ УЧУР ЧАКТЫН ОКШОШТУКТАРЫ ЖАНА АЙЫРМАЧЫЛЫКТАРЫ	
А. А. СОПУКУЛОВА	737
КЫРГЫЗ ЖАНА ТҮРК ТИЛДЕРИНДЕГИ ЗАТ АТООЧТОН СЫН АТООЧ ЖАСООЧУ МҮЧӨЛӨР	
Дурду ЙУЖЕЛ	741
"МАНАС" ЭПОСУНДАГЫ ТҮШТҮК ВАРИАНТТАРЫНДАГЫ ПОРТРЕТТИК ФОРМУЛАЛАРДЫН БЕРИЛИШИ	
К. Б. КАЛЧАКЕЕВ	747
Ч. АЙТМАТОВДУН "ЖАМЫЙЛА" ПОВЕСТИНИН УЛУТТУК ЖАНА ЖАЛПЫ АДАМЗАТТЫК АСПЕКТТЕРИ	
Доцент Д. М. ЧОКОЕВА - Г. С. МАМЫРАСУЛОВА	751
СӨЗ ЖАСООНУН СИНТАКСИСТИК ЖОЛУ МЕНЕН ЖАСАЛЫП ПАХТАЧЫЛЫККА ТИЕШЕЛҮҮ БОЛГОН СӨЗДӨР	
Э. Г. ХУРИБАЕВА	755
КЫРГЫЗ АНТРОПОНИМИЯСЫНДАГЫ ОРУС ТИЛИНИН ТААСИРИ ЖАНА ÖЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ	
А. С. ЖОЛДОШБАЕВ	761
TÜRK KÜLTÜRÜ	
UYGUR TÜRKLERİNİN YAŞADIĞI COĞRAFYADA KLASİK TÜRK EDEBİYATI GELENEĞİ VE HOCA SAHAN ARŞI	
Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL	767
NİNNİLERİMİZİN MİLLİ BENLİĞİMİZİN OLUŞMASINA TESİRLERİ	
Asil ŞENGÜN - Aygül ŞENGÜN	773
"MİLLİ TÜRKİSTAN BİRLİK KOMİTESİ" NİN YAYINLARI	
Çağatay KOÇAR	777
KIRGIZİSTAN ÂŞIKLIK GELENEĞİNİN İRÇİ - TÖKMÖ AKIN KAVRAMLARI DAHİLİNDE TARİHİ GELİŞİMİNİN İNCELENMESİ	
Seyfettin GELEKÇİ	787
SAHİT SITKI TARANCI'NIN ŞİİRLERİNDE KONU / TEMA SEÇİMİ ÜZERİNE MÜLAHAZALAR	
Arş. Gör. Hülya YALÇINKAYA	803

MODERN DESTAN ANLATICILARI: ÇANAKKALE SAVAŞLARI REHBERLERİ VE ALAN KILAVUZLARI	
Arş. Gör. Bora YILMAZ	809
NEFESLİ ÇALGILARIMIZDAN DİLSİZ KAVAL	
Mustafa ŞAHİN	815
KIRGIZ TÜRKLERİNDE ÖLÜ VE ÖLÜMLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR (CALALABAD ÖRNEĞİ)	
Serdar DAĞISTAN - Yücel ŞAHAN	823
GÖLLER BÖLGESİ EFSANELERİNE YENİ BİR YAKLAŞIM	
Yrd. Doç. Dr. Gökhan Tarıman CENİKOĞLU	829
TÜRK HALKLARI HEKİMLİĞİNDE DUA MAHİYETİNDEKİ SÖZLERLE TEDAVİ YÖNTEMİ	
Aygül ŞENGÜN - Asil ŞENGÜN	835
ЭТНИКАЛЫК КЫРГЫЗДАРДЫН ФОЛЬКЛОРУНУН ТҮПКҮ УЛУТТУК ФОЛЬКЛОР МЕНЕН БИРДЕЙЛИКТЕРИ (ИДЕНТТҮҮЛҮГҮ)	
Доцент Д. М. ЧОКОЕВА - Сейфеттин ГЕЛЕКЧИ	839
ULUSLARARASI İLİŞKİLER	
“ARAP BAHARI” KAPSAMINDA TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNDE YAŞANAN SÜREKLİLİĞİN DEĞERLENDİRİLMESİ	
Yrd. Doç. Dr. Hakan ARIDEMİR - Alper TURHAN	845
YAKIN GELECEKTE TÜRKİYE’NİN BATI İLE İLİŞKİLERİNDE YENİ PERSPEKTİFLER	
Yrd. Doç. Dr. Bülent UĞRASIZ	853
AHISKA TÜRKLERİNİN BİTMİYEN SORUNLARI	
İslam HALİDOV	861
KIRGIZİSTAN JEOPOLİTİĞİ: MUHTEMEL RİSKLER VE AVANTAJLAR	
Öğr. Gör. Kadir Kürşat YILMAZ	875
KÜRESELLEŞME ÇAĞINDA KIRGIZİSTAN’IN JEOPOLİTİK KONUMU VE ÖNEMİ	
Çolpon KAMBAROVA	881
YÖNETİM VE ORGANİZASYON	
İŞLETMELERDE ÇATIŞMA NEDENLERİ VE BİR UYGULAMA	
Prof. Dr. Enver AYDOĞAN - Arş. Gör. Yunus BIYIK - Y. Müh. Abdullah KARAASLAN	895
ÖRGÜTSEL POLİTİKA ALGISININ, ÖRGÜTSEL DESTEK ALGISI VE İŞTEN AYRILMA NİYETİNE ETKİSİ	
Doç. Dr. Şule Aydın TÜKELTÜRK - Yrd. Doç. Dr. Berrin GÜZEL - Öğr. Gör. Sacide YILMAZEL	903
SAĞLIK SEKTÖRÜNDE SG-T ÖDÜLLÜ SOSYAL SORUMLULUK PROJELERİ: FİRMA WEB SİTELERİ ÜZERİNDEN BİR İNCELEME	
Tarık SEMİZ	907
РЕСТОРАНДЫК БИЗНЕСТИН ӨНҮГҮҮСҮНДӨ ИННОВАЦИОНДУК ЫКМАЛАРДЫ КОЛДОНУНУН АНАЛИЗИ: БИШКЕК ШААРЫНЫН МИСАЛЫНДА	
Г. Ж. САМАТОВА - Н. К. ТУРГАНБАЕВА - Д. Б. ИСАКОВА	913

OĞUZ-KIPÇAK ORTAK DESTANCILIK GELENEĞİ BAĞLAMINDA ER TÖŞTÜK VE DEDE KORKUT DESTANLARI

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ*

Özet

Türk boyları, İslam dini ile tanışmadan ve batıya doğru göçmeden evvel hayatın bütün sahalarında benzerlikler arz ederken; İslâm'ın kabulü ile Türk boyları arasında yaşam biçimi, yaşamı algılama ve anlamlandırma bakımından farklılaşmalar tezahür etmeye başlamıştır. Bu farklılaşma, edebi geleneklere, dil, kültür gibi öğelere de etki etmiştir.

İslam dinini kabul eden ve batıya göç eden Oğuz boyları, mensubu oldukları yeni dinin kurallarına göre yaşamaya, geldikleri yeni mekânlara intibak etmeye başlamışlardır. İslam dini ile birlikte ideal insan tipi alp, yerini alperen tipine bırakmış; yeni coğrafyada Müslüman-Kâfir çekişmesi edebi metinlerin, özellikle de destanların temel ideolojisi haline gelmiştir. Böyle olmakla birlikte eski destancılık geleneği de tamamen silinmemiş, yeni din ve coğrafya ile üstü boyanan eski gelenekler esas omurgasını daima korumuştur. Bu çalışmada Kırgızların Er Töştük ve Oğuzların Dede Korkut Destanları üzerinden eski Oğuz-Kıpçak ortak destancılık geleneği ortaya konulacak, bu geleneğe ait unsurlar tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Oğuzlar-Kıpçaklar, Kırgızlar, Destancılık Geleneği, Er Töştük ve Dede Korkut Destanları.

Türk boyları her ne kadar din ve coğrafya değiştirmiş, yeni kültür ve medeniyetlerle tanışmış olsalar da hiçbir zaman kültürel özlerini kaybetmemişler, bu öz etrafına yeni kozalar ve şekiller örmüşlerdir. Bilim adamlarına ve özellikle de kültür ve edebiyat araştırmacılarına düşen görevlerden biri, Türk kültürünün özü üzerindeki sonradan örülmüş koza ve şekilleri tespit ederek, bu özün ne olduğunu, yeni koza ve şekillerin bu öz üzerine neden ve nasıl örüldüğü üzerinde durmaktadır. Böylece Türk kültürünün geçirdiği aşamalar tespit edilecek, bu aşamaların şekil alışı nedenleri açıklığa kavuşturacaktır. Bu açılardan destanlar, var olduğu toplumun değerler sistemini en iyi yansıtan eserler olarak hem o eski özü, hem de o öz üzerine bina edilen yeni şekilleri ve anlamları görme açısından en iyi verilerin elde edileceği edebi türlerdir.

Dede Korkut ve Manas gibi Türk dünyasının en geniş sahasında yaşayan iki destancılık geleneğinin, kahramanların macerası, kompozisyon yapısı, motif ve vaka örgüsü bakımından birçok benzerlik taşıdığı görülmektedir. Mesela, hem Dede Korkut'ta hem de Manas'ta çocuksuzluk ve çocuk sahibi olma aynı şekilde el alınır. Hem Manas'ta hem de Dede Korkut'ta benzer cümlelerin olduğu görülür. Dede Korkut'ta Dedem Korkut, Manas'ta Bakay aynı işlevi yerine getirir. Bu durum Er Töştük ve Deli Dumrul destanları için de böyledir. Deli Dumrul'un macerası, yeni dinin ideolojisi ve unsurları ile süslenirken; Er Töştük, Şamanist evren ve Tanrı telakkisi ile aynı maceraları yaşar.

1. Kırgız Destancılık Geleneğinde Dede Korkut

Türk Dünyası destancılık geleneğini en çok etkileyen destanlardan bir Dede Korkut'tur. Oğuznamecilik geleneği içinde önemli bir yer teşkil eden Dede Korkut destanları, muhtevası gereği Türklerin mitolojik döneminden yakın çağına kadar vakaları içine alarak genişlemiş, Oğuz boylarının geçirdiği tarihî dönemlerin her birinden etkilenecek bünyesine aldığı vaka, motif ve şahsiyetlerle zenginleşmiştir.

Diğer Türk destanları gibi Dede Korkut destanlarını da üç tarihi tabakaya ayırmak mümkündür. Mitolojik tabaka diyebileceğimiz ilk tabakada Türklerin mitolojik sisteminin varlığı göze çarpmaktadır. İkinci tabaka ise Müslüman Oğuz boyları ile Kök Teñri dinini devam ettiren ve çoğunlukla Kıpçak-

* Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ceribas@hotmail.com

lar olduğunu tahmin ettiğimiz Türk boyları arasındaki mücadeleye dayanmaktadır. Son tabaka ise Oğuzlar Anadolu'ya geldikten sonra destana eklenen tabakadır. Bu tabakada Oğuz boyları ile Anadolu'nun daha çok kuzeyinde ve kuzeydoğusunda yaşayan gayrimüslim gruplar arasındaki çatışmalar yer almaktadır.

Dede Korkut destanları ile Kırgız destanları arasındaki benzerliklerin daha çok mitolojik ve orta dönemle ilgili olduğu göze çarpmaktadır. Mitolojik dönemle ilgili ortaklıkların daha çok benzer inanç ve yaşam birliği ile ilgili olduğu, orta dönemde ise Oğuz-Kıpçak münasebetlerinin ortak destancılık geleneğine zemin hazırladığı düşünülebilir.

Oğuz boyları için Dede Korkut destanları ne anlam ifade ediyorsa Kırgızlar için de Manas Destanı aynı anlamı taşımaktadır. Dede Korkut ile Manas bu açıdan farklı Türk boyları için aynı işleve sahip ve ortak anlatı geleneklerimizi bulabileceğimiz ender örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Dede Korku ile Manas arasında birçok bakımdan benzerlikler olduğu göze çarpmaktadır. Bu benzerliklerden ilki destanın daha giriş bölümünde kendini göstermektedir. Hem Dede Korkut hem de Manas Destanı şecere ile başlamaktadır. Kabilecilik sisteminin güçlü olduğu Kırgızlar arasında destana şecere ile başlamak katı geleneksel uygulama olarak göze çarparken Dede Korkut'ta bu geleneğinin kırıntılarının kaldığı görülmektedir. Manas Destanı'nın -ister mensur isterse manzum olsun tüm varyantlarında, destancılar Hz. Nuh'tan başlayarak Manas'ın atalarını saymakta, bu atalar arasında Oğuznamecilik geleneğine de açık olarak zikredilen Kara Han ve Oğuz Kağan isimleri de geçmektedir.

Dede Korkut'ta ise Oğuz beylerinden Bayındır Han ile Dede Korkut'un bağlı olduğu boy zikredilerek şecere kısa bir şekilde tamamlanmaktadır.¹

Dede Korkut destanları, Oğuznamecilik geleneğinin içinde zikredilen ve bu geleneğinin en büyük parçasını oluşturan anlatılardır. Bu bakımından Oğuz boylarının faaliyetlerine dayalı bu destan, Oğuz Kağan'ın etrafındaki anlatıların zamanla farklılık kazanmasından müteşekkildir. Bu bakımından Manas Destanı'nda da en çok ismi geçen Türk büyüklerinden biri olarak Oğuz Kağan zikredilmektedir.² Kırgız şecerecilik geleneğinde de merkezi kahraman olarak yer alan Oğuz Kağan, Manas Destanı'nda ve Kırgız şecerelerinde veli bir tip olarak ele alınmakta, Manas ise onun torunlarından biri olarak dile getirilmektedir.³

¹ Destanın Mukaddime bölümünde Dede Korkut ve Oğuz boyları ile ilgili "Resul Aleyhisselam zamanına yakın Bayat boyundan Korkut Ata dirler bir er kopdı. Oğuzun ol kişi tamam biliçisi idi. Ne dirse olur idi. Gayıbdan dürlü haber söyler idi. Hak Teala anın könlüne ilham ider idi. Korkut Ata ayttı: Ahır zamanda hanlık girü Kayı'ya dege, kimesne ellerinden almaya, ahır zaman olup kıyamat kopıncı. Bu didiği Osman neslidür, işde sürilüp gide yorur. Ve dahı niçe buña beñzer söz söyledi" şeklindeki cümleler geçmektedir (Ergin, 1997: 73).

² Moldobayev, Manas Destanı'nda geçen:

Kırk uruu Kırgız elek,
Kırda mal bağıp
Kılğan işi bir agıp
Kıylaga ırıs elek,
Toguz uruu Kırgız kaldık
Kökötöydün aşı dep

Topoloñdu caman saldıq" dizelerine dayanarak Kırgızların başlangıçta kırk, daha sonra ise dokuz kabile kalmış olmalarını ilgi çekici bulmakta ve bu durumda Manas'ın Oğuz olarak adlandırıldığını ileri sürmektedir (Moldobayev, 1995: 92). Moldobayev, Belek Soltonoyev'e dayanarak Oğuz Kağan'ın Altay bölgesinden geldiğini, Soltonoyev'in hipotezine göre Manas ismi de "menuuz" (Ben Oğuz), isminin "men uuz-men us (Manas) şeklini zamanla aldığı; fakat bu hipotezi kontrol edecek materyallere ihtiyaç olduğunu ve bu etimolojiye eleştirel bakmak gerektiğini ileri sürmektedir (Moldobayev, 1995: 93-94). Soltonoyev, Kırgız Tarihi adlı eserinde Kırgızların Oğuz Han'dan geldiklerinin (Kırgızlar ıcrattan murun çıkkan Oguzhandın neberesinen taralganına karaganda eñ eski ulut elekendigiñe şek cok: *Kırgızların Oğuz Han'ın torunlarından olduğunu düşündüğümüzde en eski ulus olduklarına şüphesiz olduğunu iddia etmektedir* (Soltonoyev, 1993: 19).

³ Balık Kumar Uulu'nun Manas Destanı'nda Oğuz Kağan:

Algır kuştay kiraandar (Alıcı kuş gibi bahadırlar)
Uguzdan çıkkan berender (Oğuz'dan çıkan bahadırlar)
Kol baştağan Nogoydor (Kol başçısı Nogaylar)
Al berendin cayın aytayın (O bahadırın yurdunu söyleyeyim)
Samarkandı kutkarıp (Samarkant'ı kurtarıp)
Otor şaarın saldırgan (Otor şehrini kurduran)
Uguz elin kutkarıp (Oğuz yurdunu kurtarıp/)
Otor kanday berender (Otorhan gibi bahadırlar) (Zakirov, 1996: 61'den Çeribaş, 2012: 76) şeklinde zikredilir.

Dede Korkut ile Manas Destanı arasında bir başka müşterekliğin Dirse Han Oğlu Boğaç Han Bo-yu'nda olduğu görülmektedir. Züriyetsizlik motifi olarak adlandırılan bu motifte Dirse Han ile Cakıp Han aynı hareketlere maruz kaldıkları gibi kendileri de aynı şekilde davranış özellikleri göstermektedir. Dede Korkut'ta Dirse Han, bir gün Bayındır Han'ın şölenine katılır. Dirse Han'ı Oğuz beyleri karşı-lar, onu kara bir çadıra oturturlar, altına kara keçe koyarlar, önüne kara koyun yahnisinden getirirler. Bu duruma çok üzülen Dirse Han, kırk yoldaşını yanına alarak oradan ayrılır ve evine gelerek eşine gazap eder.⁴ Dirse Han'ın gazabını gören eşi ona "Sen hiç fakir doyurdun mu, çıplak giydirdin mi, der-vişlere nezir verdin mi?" diyerek ona yapması gerekenleri hatırlatır. Manas Destanı'nda Cakıp, han ol-manın ve züriyetsizliğin verdiği acı ile ağlayarak evine dönerken Meñdibay adlı bir çocukla karşı-laşır. Çocuk ona neden ağladığını sorduğunda bu soru onu daha da öfkelenir ve eşi Çıyırdı'ya gelerek ona öfkelerini gösterir.⁵

Dede Korkut ile Manas arasındaki bir başka benzerlik savaş, doğum, ölüm, evlenme gibi boyların bir araya geldiği ve kalabalıkların olduğu vakalarda beylerin isimlerinin tek tek zikredilmesi ve her birinin kendine has sıfatlarının kullanılmasıdır. Bu anlamda Dede Korkut'ta Bayındır Han, 24 Oğuz beyini yanına çağırır ve beyleri şöyle tavsif eder: "Evvel Demür Kapu Dervendi'nde big olan, kargı sü-nü uçında er böğürden, garıma yetdiğinde kimsin deyü sormayan Kıyan Selçük oğlu Deli Tundar se-nün ile bile varsun didi. Aygır gözler suyundan at yüzdüren, elli yedi kalanın kilidin alan Eylik Koca oğlu Dülek Evren bile varsun didi. Koşa burcdan kayın oku eglenmeyen Yağırncı oğlu İlalmiş senün ile bile varsun didi. Üç kere yağı görmese kan ağlayan Toğsun oğlu Rüstem bile varsun. Yirün bir uçun-dan bir uçına yetem diyen Soğan Saru bile varsun. Saymağ ile Oğuz erenleri dükenise olmaz, Bayındır Han yigirmi dört bahadır sancak bigini Yigenege yoldaşlığa koşdı (Ergin, 1997: 201). Bu durum Ma-nas Destanı'nda ise şu şekilde verilir:

Badısa eken Cakıp dep,	Padişahmış Cakıp diye,
Koşomatın aytışıp,	Yalakalıklarını yaparak
Kıtaydan kırk miñ kol keldi.	Çin'den kırk bin asker geldi.
Kıl cıloolu Oyrotton	Kıl yularlı Oyrat'tan
Tuuşan törö zor keldi.	Beyleri Tuuşan bey geldi.
Kalmaktan kança kol keldi.	Kalmuk'tan nice asker geldi.
Kazak, Kırgız mol keldi.	Kazak, Kırgız bol geldi.
Türktön tümön kol keldi.	Türk'ten on binlerce asker geldi.
Düynösü basıp mol keldi.	Dünyayı kaplayarak çok geldi.

(Musayev, v.d., I. Tom, 1995:158; Türkmen, Uraimova, 2007: 129)

⁴ "Han kızı yerümden turayım mı
Yakan ile boğazından tutayın mı
Kaba ökçem altına salayın mı
Kara Polat öz kılıcum elüme alayın mı
Öz gevdenden başını keseyin mi
Can tatlusın sana bildüreyin mi
Alça kanın yir yüzine dökeyin mi
Han kızı sebebi nedür digil maña
Katı gazap iderem saña" (Ergin, 1997: 80).

⁵ Destanda Cakıp Han ise eşi Çıyırdı'ya:
Akılsız, nasıl bir kadınsın
Vicdansız nasıl bir kâfirsin
Sabah akşam evde olduğumda
Sen hep evde boş boş yatıyorsun
Okşayıp seveceğin bir oğlun yok
Eğlendirip neşelendirecek kimse yok" diyerek yakınır (Türkmen, Uraimova, 2007: 29).
Radloff varyantında ise Cakıp Han:
Şu Çıyırdı'yı alalı
Ben koklayıp bala öpmedim
Bu Çıyırdı dağılan saçlarını taramıyor
Hüdaya tövbe edip hiç bana bakmıyor
Belini sağlam bağlamadı
Bu Çıyırdı erkek bala doğurmadı" diyerek aynı şekilde eşinden şikâyetlerini dile getirir (Yıldız, 1995: 537).

Dede Korkut ile Manas arasında kutsal ağaç motifi bakımından da benzerlik olduğu göze çarpmaktadır. Naciye Yıldız, "Dede Korkut Hikâyelerinde ve Manas Destanı'nda Ağaç" başlıklı makalesinde bu benzerlikten bahseder ve konuya dair tespitlerini sıralar (Yıldız, 1998: 47-50). Manas'ın devamı sayılan Semetey Destanı'nda Semetey'in annesi Kanıkey Oğlu Semetey'e üzümlü ağladığında onunla birlikte ağaçlar ve taşlar da ağlar (Arvas, 2009: 505).

Tepegöz (Calgız Közdüü Döö) hikâyesine Manas Destanı'nda rastlanmaktadır. Destanda Calgız közdüü döölör (tepegöz) Manas'ın düşmanlarına yardım eden varlıklar olarak zikredilmektedir. Destana göre Calgız Közdüü Döö Madıkan, Kitay sınırında yaşamaktadır. Onu yenip öldürmek mümkün değildir. Sırgak mızrak ile öldürmek istese de mızrak batmaz. Sırgak devi öldüremese de başındaki sihirli zırhı düşürmeyi başarır. Bu sırada Almambet kılıç ile başını keser (Suvanbekov, 1974: 64). Sayakbay Karalayev varyantında ise Madıkan, Manas ile teke tek meydana çıkar. Manas, Madıkan'ı bir türlü öldüremez, ancak onu bindiği Kök Buka'dan düşürdükten sonra Bakay onun başını keser (Manas Ensiklopediya, I. Tom, 1995: 386).

Almambet ile babası arasında geçen vakalar, Dede Korkut destanlarının da teşekkül ettiği Oğuz Kağan Destanı'na kadar götürülebilecek tarihi derinliğe sahiptir. Oğuz Kağan Destanı'nın İslam sonrası varyantlarında Oğuz Kağan, Müslüman olarak dünyaya gelir ve annesine de Müslüman olması gerektiğini söyleyerek aksi takdirde kendisini emmeyeceğini söyler (Ögel, 1995: 10). Oğluna duyduğu sevgi ile Oğuz'un annesi, oğlunun bu teklifini kabul eder. Fakat hem anne hem de oğlu uzun yıllar Müslüman olduklarını handan (Kara Han) gizlerler.⁶

Manas Destanı'nın Almambet epizotunda Almambet annesi ile Müslümanlığı kabul etmiş epik kahraman olarak zikredilmektedir. Müslüman olmayan babası Esenkan'ın zulmünden korkan annesi, Almambet'i başına bir musibet gelmesi diye Manas'a, dolayısıyla Kırgızların arasına gönderir. Kırgızlar arasında şöhrat bulan Almambet, Manas'ın yakın arkadaşı olarak İslam dinin yayılması ve Müslümanların Kitay ve Kalmuklara karşı mücadelesinde onlara destek olur (Manas Ensiklopediya, I. Tom, 1995: 80-83).

Söz konusu vaka bağlamında destanın Abdılta Döölöt Uulu varyantında Almambet'in Müslüman olduktan sonra önce Kökçö'ye ardından da onun yardımıyla Manas'a gelişini tasvir edilir (Aliyev, Kulmatov, 1995: 5'ten Çeribaş, 2012: 189).

Manas Destanı'nda Oğuz Kağan Destanı'nda önemli bir yer teşkil eden "Gök Yeleli Kurt" motifine de tesadüf etmekteyiz. Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz'un önüne düşen, yürüse takip edilen, durduğunda durulan kutsal kurt motifi, Manas Destanı'nda, Manas'ın kahramanlık maceralarına başlamadığı dönemlerde karşımıza çıkar. Koyunlarını kurda kaptıran Manas, kurdun ardından kararlı bir şekilde gider, onu takip eder. Bir mağaraya gelen kurt, kırklardan biri olarak insan donuna girer. Manas'a kim olduklarını söyleyen kırklar, ona başı sıkıştığında yardım edeceklerine dair söz verirler (Musayev, v.d., I. Tom, 1995: 177-188; Türkmen, Uraimova, 2007: 163, 165, 167; Arvas, 2009: 502).

Dede Korkut ile Manas Destanı arasındaki en yakın ilişkiyi Matisak Akbay Uulu varyantında da görmekteyiz. Akbay varyantı, bir taraftan Oğuz Kağan Destanı diğer taraftan Dede Korkut'taki Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu ile paralellikler arz etmektedir. Akbay Uulu'ndan alınan destan Cakıp Han'ın zengin fakat çocuksuzluktan kaynaklanan üzüntü ve sıkıntısının tasviri ile başlamaktadır. Varyanta göre bir gün Kalmuk Hanı Coloy, toy verir ve Cakıp'ı da toyuna davet eder. Toyda çocuksuz

⁶ Almambet hikâyesine benzer vaka Reşideddin'in Oğuz Kağan Destanı'nda da geçer. Destana göre Oğuz Kağan doğduktan sonra üç gün geçmesine karşın annesini emmez. Annesi bu duruma çok üzülür ve oğlu için kaygılanır. Bir gece rüyasında oğlunun kendisine bir şeyler söylediğini görür. Rüyasına oğlu annesine "eğer sütünü emmemi istersen Tanrı'nın varlığını ikrar et" demektedir. Kadın bu rüyayı üç gece görür. Kavmi kâfir dininde olduğu için meseleyi kocasına da anlatamaz. Kocasından gizli olarak Tanrı'ya iman eder. Oğuz, o anda anasının göğsüne yapışıp emmeye başlar. Çocuk bir yıl sonra dile gelerek kendi kendine "ogur" ismini verir. Babası Kara Han Oğuz evlenme çağına gelince onu ilk önce kardeşi Küz Han'ın kızıyla, sonra da Kür Han'ın kızıyla evlendirir. Oğuz bu kızlarla-Tanrı'nın varlığını ve birliğini kabul etmedikleri için- vuslat olmaz. Oğuz, en küçük amcası Or Han'ın kızını dinine davet eder. Bu kız onun dinini kabul eder ve evlenirler. Fakat önceki iki hanımı, Oğuz'u babalarına şikâyet ederler. Babası Kara Han, kurultayı toplayarak Oğuz'u öldürmeye karar verir. Küçük hanımı bu kararı bir başka kişi aracılığıyla Oğuz'a duyurur. Oğuz Han, bir avdan döndükten sonra babasını ve amcalarını kendisine karşı tarazu geçmiş olarak bulur. Onlarla savaşıyor ve onları yener. Tahta oturur (Togan, 1982: 17-19). Bu vaka, Ebul-Gazi Bahadır Han'ın Şecere-i Terekeme adlı eserinden benzer şekilde anlatılır (Ergin, 1974: 25-29). Kırgızlar arasında Kara Han'ın putperest, Oğuz Kağan'ın ise Kırgızların atası ve evliya olarak tasvir ve kabul edilmesi (Cusupov, İmanaliyev, 2004: 294-295) Oğuznamecilik geleneğinin Kırgızlar arasındaki tesirlerini görmek bakımından dikate değer bilgiler sunmaktadır (bk. Çeribaş, 2012: 61-78).

olanlar tahkir edilir. Bu duruma Cakıp çok üzülür. Cakıp ve Çıyırda çocuk sahibi olmak için çeşitli çarelere başvururlar, mezarlıklara giderler, adak adarlar.⁷ Bir süre sonra Çıyırda bir düş görür. Düşünde bir kızıl, bir de ak elma yer. Ancak destanda elmaların kim tarafından verildiğinden bahis açılmaz. Çıyırda elmaları yedikten sonra hamile kalır. Destanda Çıyırda bir kız bir de erkek çocuk doğurur. Destanda Manas, birtakım mistik işaretlerle doğar. Doğduktan üç gün sonra ağaçtan ok yapıp ok atar. O, ok geçmez, kılıç kesmez bir şekilde doğar. Kendisine hemen bir ad verilmesini ister. Kalabalıktan kimse ona ad veremez. Bu sırada Boz Atlı Hızır ortaya çıkıp “Bunun adı Caş Manas, Kalabalık Nogay’a baş Manas, kardeşi Karlıgaç” diye ad verir ve gözden kaybolur (Aliyev, Kulmatov, 1995: 75-77; Manas Ensiklopediya, II. Tom, 1995: 97, 98’den Çeribaş, 2012: 190, 191).

Dede Korkut destanları ile Manas’ın devamı sayılan Semetey ve Seytek destanları arasında da benzerlikler görülmektedir. Dede Korkut’ta Deli Dumrul Boyu’nda, Azrail güvercin donuna girerek Deli Dumrul’un elinden kurtulmuş gibi yapar. Semetey ve Seytek destanlarında da Ayçürök kuğu donuna girerek kaybolur (Arvas, 2009: 501).

Alp uykusu da denilen bunun dışında “küçük ölüm/ulu uyku/uzun uyku” olarak da adlandırılan motife hem Dede Korkut hem de Manas Destanı’nda rastlanmaktadır. Şamanların şamanlığa geçiş sürecinde bir ormanda, ata mezarlarında, ıssız bir yerde uykuya dalmalarıyla izah edilen bu motif (Günay, 1993: 46), Türk destanlarında görülen ölüp-dirilme motifinin yumuşamış halidir. Bu motifi Dede Korkut ve Manas Destanı dışında Alıp Manaş (Ergun, 1998: 143), Yusuf Beg-Ahmet Beg (Özkan, 1987: 125), Köroğlu (Aça, 1998: 327) destanlarında da görülür. Manas Destanı’nda Manas, Akkolpok’u giymediği zaman uykusunda düşman silahları ona tesir etmektedir. Sağımbay Orozbekov varyantında Tal-Çoku’da uyuyup kalan Manas’ı uyandıramayan Çubak, Manas’ın Akkolpok’unu mızrağı ile deldikten sonra onu ancak uyandırır. Seytek Destanı’nda Celmoguz oğlu Sarıbay bir uyuduğunda yedi günden az uyumaz. Manas Destanı’nda Uşun Koca oğlu Segrek, kardeşi Egrek’i kurtarmak için yola çıkar, yolda düşmanlar rastlar, onlarla üç gün savaştıktan sonra ulu uykuya dalar (Ergin, 1997: 229). Salur Kazan’ın tutsak olduğu boyda Salur Kazan, şahinle ava çıkar. Şahinin ardından dağ, tepe demeden dolaşır, Toman’ın kalesine yaklaştığında orada uykuya dalar (Ergin, 1997: 234).

2. Er Töştük ve Dede Korkut Destanları (Deli Dumrul ve Tepegöz Hikâyeleri) Arasındaki Benzerlikler

2.1. Deli Dumrul Destanın Olay Örgüsü

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul kuru bir çay üzerine bir köprü yapar. Geçenden otuz üç akçe, geçmeyenden kırk akçe alır. Bir gün köprüsünün yamacında kurulu bir obadan ağlama sesleri duyar. Bu seslerden rahatsız olan Deli Dumrul, obaya vararak niçin ağladıklarını sorar. Oba, bir yiğidimizin canını Azrail aldı onun için ağlarız, der. Azrail’e çok öfkelenen Deli Dumrul, o kim ise karşıma çıksın onunla bir savaşayım, vuruşayım, dürüşeyim, der. Bu söz Allah’ın hoşuna gitmez ve Azrail’e, git o Deli’nin canını al gel, diye emreder. Azrail bu buyruk üzerine gizlice Deli Dumrul’un yanına gelir ve canını almaya geldim, der. Deli Dumrul, kılıcını çeker Azrail’e hücum eder. Azrail bir güvercin olur ve pencereden uçup gider. Deli Dumrul arkasına düşer. Elinde doğanı ile iki güvercin avlayıp evine dönerken Azrail karşısına tekrar çıkar. Deli Dumrul’un göğsüne basar ve Deli Dumrul Azrail’e yalvarmaya başlar. Bunun üzerine Azrail, bana değil Allah’a yalvar, der. Deli Dumrul Allah’a “Yücelerden yücesin, kimse bilmez nicesin, nice cahiller seni gökte arar yerde ister, sen müminlerin gönlündesin” der. Bu söz Allah’ın çok hoşuna gider ve Azrail’e seslenir: O Deli canının yerine can bulsun, onun canını affedeyim, der. Deli Dumrul, önce babasına gider, ondan can ister. Babası “dünya şirin can aziz, canımı veremem” diyerek oğlunu reddeder. Deli Dumrul sonra annesine gider. Annesi de aynı şekilde “dünya şirin can

⁷ Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde Kam Gan Oğlu Han Bayındır, yılda bir kez toy verip Oğuz beylerini konuk eder. Yine toy verip attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırır. Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere de kara otağ kurdurur. Kimin oğlu kıza yoksa kara otağa oturtun, önüne kara koyun yahnisinden getirin, yerse yesin, yemezse kalsın gitsin diye buyruk verir. Toya, Dirse Han da yoldaşları ile iştirak eder. Dirse Han’ı kara otağa oturturlar, altına kara keçe verirler, önüne kara koyun yahnisinden koyarlar. Arkasından da Bayındır Han’dan buyruk böyledir, derler. Bu duruma çok üzülen Dirse Han, Bayındır Han benim ne eksikliğimi gördü, kılıcımdan mı gördü, soframdan mı gördü de benden alçak kişilere ak otağa, kızıl otağa oturttu, diye sorar. Bayındır Han’ın elçileri Dirse Han’a bu durum, çocuksuzluktandır şeklinde cevap verirler. Kendisine yapılan muameleye çok öfkelenen Dirse Han evine gelir ve hanıma durumu anlattıktan sonra, neden çocuk sahibi olamadıklarını sorar. Dirse Han’ın gazabına karşılık eşi “yerinden kalk, ala çadırımı yeryüzüne dik, attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdır, aç görseñ doyur, yalınçak görseñ donat, borçluyu borcundan kurtar, depe gibi et yığıdır, göl gibi kırmız sağdır, ulu toy eyle, hacet dile, ola ki bir ağzı dualımın alkışı ile Tanrı bize bir çocuk vere” der (Ergin, 1997:77-81).

aziz, canımı veremem” der. Çaresiz kalan Deli Dumrul, Azrail’e son kez çocuklarını ve eşini gördükten sonra canını almasını ister. Evine gelir, başına gelenleri eşine anlatır. Eşi, “Yer tanık olsun, gök tanık olsun, benim canım senin canına kurban olsun” der. Azrail eşinin canını almak üzereyken Deli Dumrul, “Alırsan ikimizin canını birlikte al, koyarsan ikimizin canını birlikte koy, keremi çok Kadir Tanrı” der. Hak Teâlâ’ya bu söz hoş gelir ve Azrail’e “Git, Deli’nin anasının ve babasının canını al, o ikisine yüz kırk yıl ömür verdim” diye emreder. Azrail Deli Dumrul’un anasının ve babasının canını alır, Deli Dumrul eşi ile yüz kırk yıl mutlu bir şekilde yaşar” (Ergin, 1997: 177-184).

2.2. Tepegöz Hikâyesinin Olay Örgüsü

Bir gün Oğuz beyleri otururken düşman Oğuz yurdunu basar. Oğuz düşmandan kaçarken Aruz Koca oğlu yolda kaybolur. Bu oğlanı bir aslan götürüp besler, büyütür. Oğuz Han’ın atçısı bu durumu Oğuz beylerine haber verir. Dede Korkut ile Oğuz beyleri aslan yatağına gelirler. Oğlanı yakalarlar, Aruz onu alıp evine gelir. Oğlan tekrar aslan yatağına kaçır. Bunun üzerine Dede Korkut “oğlum sen insanoğlusun, hayvan ile dost olma, gel ata bin, yiğitler ile arkadaş ol” der, ona Basat adını verir. Oğuz bir gün yaylaya göçer. Aruz kocanın Koñur Koca Saru Çaban adlı bir çobanı vardır. Çoban Uzun Biñar adlı bir yere gelir. Bu pınara periler konarmış. Çoban, koyunun ürktüğünü görünce pınara varır, pınarda peri kızlarını görür. Kepeneğini atarak kızlardan birini yakalar. Onunla cima eyer. Koyunlar kaçınca Çoban kızı bırakıp koyunun ardına düşer. Peri kızı Çoban’a gelerek “Çoban yıl tamam olunca benden emanetin olacak, gel al, amma Oğuz’un başına zeval getirdin” der. Çobanın içine korku düşer, benzi sararır. Zamanı gelince Oğuz yaylaya göçer, Çoban bu pınara gelir. Koyunlar ürker, Çoban ileri varır. Bakar ki bir yığınak var. Peri kızı gelir, emanetin al, amma Oğuz’un başına zeval getirdin, diyerek kaybolur. Çoban yığınağı sapan taşına tutar. Yığınak vurdukça büyür, vurdukça büyür. Çobanı seyreden Oğuz beyleri de yığınağa vurmaya başlar. Vurdukça yığınak büyür ve en sonunda yarılr. İçinden tek gözlü bir oğlan çıkar. Oğuz beylerinden Aruz Koca bu oğlanı alıp evine getirir. Oğlan büyümeye başlayınca kiminin burnunu, kiminin kulağını yemeye başlar. Aruz Koca en sonunda bu oğlanın yaptıklarına dayanamaz evden kovar. Tepegöz’ün peri anası gelerek Tepegöz’e bir yüzük verir. Tenine ok batmasını, kılıç kesmesini, der. Tepegöz Oğuz yurdundan ayrılarak bir dağı mesken tutar, yol keser, adam alır, harami olur. Kimi gördüyse yakalar, yer hale gelir. Oğuz’dan da adam yemeye başlar. Bunun üzerine Dede Korkut’u Tepegöz’e gönderirler. Dede Korkut ile Tepegöz, günde iki kişi ve beş yüz koyun vermek şartıyla anlaşır. Tepegöz’e Yünlü Koca ile Yapağulu Koca da hizmetçi olarak verilir. Oğuz beyleri içinde Kapak Kan denilen bir beyin iki oğlu vardır. Bu oğlanlardan ilkinin Tepegöz’e verirler. Sıra yine aynı beye gelince anası oğlunu vermemek için feryat etmeye başlar. Bu sırada Basat da savaştan gelmiştir. Bu kadıncağız Basat’a varıp getirdiği esirlerden alıp oğlunun yerine Tepegöz’e vermek istediğini söyledikten sonra Oğuz’un başına gelenleri bütün detayları ile Basat’a anlatır. Basat bunun üzerine Tepegöz’ü öldürmeye karar verir. Oğuz beyleri buna karşı çıksa da Basat’ı vazgeçiremezler. Basat Tepegöz’ün yaşadığı Salahana Kayası’na gelir. Tepegöz’e ok atar ok geçmez. Tepegöz, Basat’ı görünce Oğuz’dan bize tine kuzu gelmiş diye sevinir ve Basat’ı yakalayarak çizmesinin koçuna koyar. Basat hançeri ile konçu yararak kaçır. Yünlü Koca ile Yapağulu Koca’ya Tepegöz’ü nasıl öldürebileceğini sorar. Onlar da “et sadece gözünde vardır, başka yerinden et yoktur, oradan öldürmek gerek” derler. Bunun üzerine Basat, mızrağını ateşte ısıtır. Muhammed’e salâvat getirerek mızrağı Tepegöz’ün gözüne saplar. Tepegöz öyle bir haykırır ki dağ taş yankılanır. Tepegöz’ü bu şekilde öldüren Basat, Yünlü Koca ile Yapağulu Koca’yı Oğuz’a müjdeci olarak gönderir. Oğuz beyleri Salahana Kayası’na gelirler. Dede Korkut gelir, şadlık çalar, gazi erenler başına ne geldiğini anlatır (Ergin, 1997: 206-215).

2.3. Er Töştük Destanı’nın Olay Örgüsü

Eleman Han’ın sekiz oğlu vardır. Eleman Han, ihtiyarlamış halinde Tanrı’ya yalvarır ve dokuzuncusunu ister. Rüyasında doksan yaşındaki Hızır gelir ve Eleman Han’a bir çocuğu olacağını, adını Töştük koymasına gerektiği müjdesini verir ve kaybolur. Bu çocuğa törenle Er Töştük adı verilir. Bir gün Er Töştük’e bir koca karı gelip kardeşlerinin kaybolduğu haberini verir, onları bulması gerektiğini söyler. Er Töştük Şita Bulak, Taş-Bulak adlı yere gelir. Bu pınarları peri kızları mesken tutmuştur. Kızların arasından Aysalkın adlı peri Töştük’ün bahadır bir yiğit olduğunu bilir ve ona âşık olur. Er Töştük de Aysalkın’a âşık olur. Âşıklar arasında vuslat olur. Peri kızı Er Töştük’e altın bir yüzük hediye eder. Aysalkın, Er Töştük’e Bokmurun adlı bir oğlu olacağını, onu Kökötöy’e vereceğini söyler ve peri dilince dua ederek kaybolur. Bir yıl sonra peri kızı çocuğu doğurur ve oğlunu Kökötöy’e verir. Peri kızıyla birlikte olduktan sonra alp uykusuna yatan Er Töştük, uykudan uandıktan sonra kendisini Sargıl adlı atı seçerek alır. Eleman’ın Alañbay adlı komşusu Töştük’ün gelişine toy verip Eleman’ın oğulları için sünnet töreni yapar. Er Töştük, babası Eleman’a dokuz oğluna hanım al diyerek baskı yapmaya baş-

lar. Eleman oğullarına hanım aramak için yola çıkar. Sarıbay adlı beyin dokuz kızını görür, onları beğenerek kızların babası Sarıbay ile dünür olmak için sözleşir. Er Töştük, Sarıbay'ın en küçük kızı Kenceke ile nişanlanır. Bunun üzerine peri kızı Aysalkın, Er Töştük için "yeryüzünden ayrılıp yer altına düşsün, yer altında horlansın", Kenceke için de "sen de arka saçını örmeden kal, yiğidini altı yıl bekleyip kal" diyerek beddua eder. Töştük'ün babası Eleman bir gün bütün hayvanlarını otlakta otlarken Celmoguz'a tesadüf eder.

3. Ortak Hususiyetleri Bakımından Dede Korkut ve Er Töştük Destanları

Er Töştük Destanı'nın birçok varyantı olmasına karşın elimizdeki yayında Sayakbay Karalayev, Kalça Surançiyev, Köçpösbay, Mirzaalı Düşembiyev, Cuma Camgırçı Uulu varyantları bulunmaktadır.

Er Töştük Destanı, Kırgızların ünlü destanı Manas'ın halkası içinde değerlendirilebilecek destanlardandır. Manas Destanı'nda Manas ile Töştük arkadaşlıklar, ortak bazı karakterler hem Manas'ta hem de Töştük'te belirir. Ancak Manas, Töştük'ün kahraman olduğu destanda hiçbir zaman görülmez.

Dede Korkut Destanları ile Er Töştük Destanı arasındaki müştereklikten ilk bahseden Türk âlim Abdülkadir İnan'dır. İnan, "Kitab-ı Dede Korkut Hakkında" başlıklı çalışmasında "Er Töştük hikâyesinde Eleman'ın nehirde gördüğü akciğerden Calmaguz (Dev, canavar, Tepegöz) çıktığını tasvir eden bölüm, Tepegöz'ün doğumu hadisesi ile müşabihdir" demektedir (İnan, I. C. 1998: 171-172).

Dede Korkut ile Er Töştük Destanı arasındaki tespit ettiğimiz ilk benzerliğin epitetlerde ortaya çıktığı görülmektedir. Er Töştük Destanı'nda Er Töştük şu şekilde tavsif edilmektedir:

Tokuz uuldun kencesi,	Dokuz kardeşin en küçüğü,
Elemanın erkesi,	Eleman'ın şımarığı,
Nayzakerdin iktuusu	Silahlanmış olanların en naziği,
Al kezektegi alptardın	O zamandaki yiğitlerin
Akıl tapkış miktısı	Akıl yönünden en iyisi,
Atalgan alptın sırttanı	Ad almış kahramanların en cesuru,
Elemanın balbanı.	Elaman'ın pehlivanı.

(Akmataliyev, v.d., 1996:38)

Dede Korkut'ta Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy'da Bamsı Beyrek şöyle tavsif edilir: Parasaruñ Bayburd Hisarından parlayıp uçan, ap alaca gerdeğine karşı gelen, yidi kızın umudu, kalın Oğuz imrençesi, Kazan bigün mağı, boz aygırlı Beyrek çapar yetti. Çal kılıcın agam Kazan yetdüm didi. Bunuñ ardınça hanım görelim kimler yetti: Çaya baksa çalımlu, çal-kara kuş erdemlü, kur kurma kuşaklu, kulağı altun küpelü, kalın Oğuz biglerini bir bir atından yıkıçı Kazılık Koca Oğlı Big Yigenek çapar yetti. (Ergin, 1997: 113).

Er Töştük Destanı'nın "Töştük Perinin Kızı Aysalkınğa Colukkanı (Töştük'ün Perinin Kızı Aysalkın'a Rastlaması)" epizotunda Er Töştük ile tanışan peri kızı Aysalkın, kendini eş olarak alması için Töştük'e yalvarır ve İslam dinine inandığını söyler. Vaka destanda şöyle nakledilir:

Urgaaçının uzu elem,	Kadınların en mahiri idim,
Berizattın kızı elem!	Perizat'ın kızı idim,
İslam dinde ıymanım,	İslam dinde imanım,
İras, calgız kudayım,	Gerçek, Tek Allah'ım,
Sırttan Töştük baatırım,	Sırttan Töştük bahadırım,
Seni surap turamın,	Seni arayıp dururum,
Tögöröktün tört burçun,	Dünyanın dört köşesini
Tört aylana çalgamın.	Dört dönüp aradım.

(Akmataliyev, v.d., 1996:38)

Oğuz Kağan Destanı'nda da Oğuz, babası tarafından önce Küz Han adlı amcasının, ardından Kür Han adlı amcasının kızıyla evlenir fakat bu kızlarla karı-koca olmaz. Bunları Allah'a inanmaya davet eder. Kızlar Oğuz'un bu teklifini kabul etmezler. En küçük amcası Or Han'ın kızı Oğuz'un teklifini kabul eder. Oğuz bu kızı çok sever ve eş olarak onu kabul eder (bk. 6 nolu dipnot).

Er Töştük ile Dede Korkut destanları arasındaki bir diğer benzerlik peri kızı Aysalkın'ın parmağındaki yüzüğü Er Töştük'e vermesidir. Destanda peri kızı Aysalkın, Er Töştük'e yüzüğü "hediye olarak verdiğini, bu yüzük sayesinde yurduna esen varacağını, dokuz kızın en küçüğü Kenceke'yi kendine eş olarak seçmesini, sabah erken saatlerinde buluşmaları gerektiğini, kendisiyle beraber olduktan sonra kendisinden hamile kaldığını" söyler ve kaybolur (Akmataliyev, v.d., 1996: 57, 58).

Dede Korkut'ta Tepegöz hikâyesinde ise Tepegöz, bir peri kızı ile çobanın vuslatından doğmuştur. Tepegöz, Oğuz yurdunda herkese zarar vermeye başlayınca Aruz Koca onu evden kovar. Bu sırada annesi olan peri kızı gelir ve ona bir yüzük vererek "tenine ok batmasın, seni kılıç kesmesin" diyerek kaybolur (Ergin, 1997: 206-215).

Er Töştük Destanı'nın Celmoguz Kempirdin Elemanga Colukkani bölümünün küçük farklılıklara rağmen Dede Korkut'taki Deli Dumrul ve Tepegöz hikâyeleriyle paralellikler arz ettiği görülmektedir. Bu bölümde Er Töştük'ün babası Eleman mallarını otlatmaya çıkar. Mallarını alarak bir su kenarına gelen Eleman, suyun üzerinde bir şeyin yüzerek kendisine doğru geldiğini görür. Bir anda her şeyi unutan Eleman, su üzerinde yüzen nesnenin bir ciğer olduğunu fark eder. Ciğeri gördükten sonra "körün istediği bir göz, Allah verdi iki göz" diyecek şekilde sevinen Eleman, bu ciğerin kendisine bir ganimet olarak gönderildiğine inanır. Hemen oradaki atlardan birini yakalayan Eleman, suda yüzen ciğere mızrağını batırmaya başlar. Mızrağını batırdıkça ciğer yarılmaya başlar. Eleman hiç durmadan ciğere mızrağını batırır, batırdıkça ciğer farklılaşmaya başlar. Ciğer bir anda yedi başlı bir deve dönüşür. Eleman, daha kaçmaya fırsat bulamadan dev onu yakalar ve göğsüne basar (Ak töşünö mingeni).

Eleman'ın göğsüne bastuktan sonra sakalını ve bıyığını yolar, ağzı burnu kanar. Tam canı vermek üzere iken yedi başlı dev, Eleman'a "eğer ölmek istemiyorsan dediğimi yerine getir" der. Eleman'dan canının yerine can ister. Eleman ise can bulamayacağını ama ne kadar mal isterse verebileceğini söyler. Bunun üzerine Celmoguz, senden mal istemiyorum, can istiyorum, der. Eleman Yedi Başlı Dev'e önce canının yerine eşinin canını almasını ister, dev reddeder. Sonra dokuz oğlu olduğunu, onların canını alabileceğini söyler, dev onu da reddeder. Eleman en sonunda çok sevdiği küçük oğlu Töştük'ü verebileceğini söylediğinin de yedi başlı dev, bunu kabul eder (Sözünü kulak salayın kakbaş (Sözüne kulak vereyim hilekâr)/Töştüktü bersen alayın kakbaş (Töştük'ü verirsen alayım kurnaz)/ Oñbogon kakbaş, oñboysuñ (Onmayan hilekâr onmayasın)/ Atagin atap koyboysuñ, kakbaş (Sözünü unutmayasın kurnaz/hilekâr)/ Azır Töştüktü berbesen, kakbaş (şimdi Töştük'ü vermesen kurnaz/hilekâr)/ Öltüröt elem, özünüdü, kakbaş (Öldürürüm seni kurnaz/hilekâr) Çukuyt elem közüñdü, kakbaş (Oyayım gözünü kurnaz/hilekâr)/ Emi seni öltürüp neteyin kakbaş (Şimdi seni öldürüp ne yapayım kurnaz/hilekâr)/ Töştüktü berseñ keteyin kakbaş (Töştük'ü verirsen gideyim kurnaz/hilekâr).

Yedi başlı dev Eleman'dan Töştük'ü nasıl alacağını da söyler. Eleman'a Töştük'ün eşi Kenceke'nin sandığında saklı bir çelik eye olduğunu, Töştük'ün canının o eyede bulunduğunu, Töştük'ü alması için önce o çelik eyenin oradan alınması gerektiğini, söyler. Bunu da sen yapacaksın diyerek Eleman'ı tehdit eder. Eyeyi oradan alarak söylediğim yere bırak, Töştük onu almak için mutlaka gelecektir, o zaman hesabımı ben görürüm, der. Eleman yedi başlı devin bütün isteklerini kabul eder (Akmataliyev, v.d., 1996: 112-136).

Er Töştük Destanı ile Tepegöz hikâyesinde müspet ve menfi kahramanların mücadelesi aynı şekilde sona ermektedir. Tepegöz hikâyesinde Basat, Tepegöz'ün yerini söylediği kılıç ile onu öldürür (Ergin, 1997: 215). Er Töştük Destanı'nda Er Töştük, kendisinden bulmasını istediği kılıç ile Celmoguz'u öldürür (178-182).

Er Töştük Destanı ile Dede Korkut arasında ifade şekilleri bakımından da benzerlik olduğu görülmektedir. Dede Korkut'ta sık sık tekrarlanan formellerden olan "Tepe gibi et yağdı, göl gibi kırmızı sağdı" ifadesine Er Töştük Destanı'nda tesadüf edilmektedir. Destanda bu ifade:

"Ala toodoy et kılğın, kakbaş,
Ala köldöy çık kılğın, kakbaş"

Ala dağ gibi et yağ, kurnaz,
Ala göl gibi et suyu hazırla, kurnaz"
(Akmataliyev, v.d., 1996: 184).

3. Sonuç

Manas, Dede Korkut, Er Töştük gibi Türk boyları arasında çok yaygın destanlardaki vakalara, vakalardaki menfi veya müspet tiplere, destanlarda kullanılan dil-üslup ile formel yapılarla baktığımızda Türklerin tarihi çok eskilere dayanan ortak bir destancılık geleneği olduğu hemen göze çarpmaktadır. Tarihi tabakalara göre yeni vakalarla ve tiplerle zenginleşen, farklılaşan bu geleneğin doğru olarak tespit edilmesi Türk kültürünün iyi anlaşılması ile mümkündür. Bu amaçla ve Türk kültür dairesinden hareketle, Türk dünyası destan metinlerinin çok iyi okunması, anlaşılması ve bu metinler arasında çeşitli yönden karşılaştırmalar yapılması en önemli sorun olarak karşımızda durmaktadır.

Kaynakça

Aça, Mehmet, *Kozı Körpeş-Bayan Sulu Destanı Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, Basılmamış Doktora Tezi, SÜ SBE, Konya, 1998.

Akmataliyev, A., R. Sarıpbekov, M. Mukasov, *Er Töştük*, El Adabiyatı Seriyası, 2. Tom, Bişkek, 1996.

Aliyev, S. T. Kulmatov, *Manasçılar Cana İzildöçülör*, Bişkek, 1995.

Arvas, Abdulselam, *Dede Korkut Destanı ve Kıpçak Sahası Epik Destan Geleneği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2009.

Cusupov, K., K. İmanaliyev, *Kırgızdar*, I. Tom, Bişkek, 2004.

Çeribaş, Mehmet, "Kırgız Şecerecilik Geleneğinde Türk Boyları Meselesi ve Oğuz Kağan", *Türk Kültürü*, Y.50, C. V, S.1, Ank., 2012.

Çeribaş, Mehmet, *Kırgız Türklerinde Manasçılık Geleneği ve Manasçılar*, TKAE Yay., Ank., 2012.

Ebulgazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakime (Türklerin Soy Kütüğü)*, (haz. Muharrem Ergin), Tercüman 1001 Temel Eser, İst., 1974.

Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı I*, TDK Yay., Ank., 1997.

Ergun, Metin, *Altay Türklerinin Kahramanlık Destanı Alıp Manaş*, KB Yay., Ank., 1998.

Günay, Umay, *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yay., Ank., 1993.

İnan, Abdülkadir, *Makaleler ve İncelemeler*, I. Cilt, TTK Yay., Ank., 1998.

İnan, "Kitab-ı Dede Korkut Hakkında", *Makaleler ve İncelemeler*, I. Cilt, TTK Yay., Ank., 1998.

Kırgız Destanları 6 (Manas Destanı), (haz. Samar Musayev, A. Akmataliyev, Akt: Fikret Türkmen, Şurubu Uraimova), TDK Yay., Ank., 2007.

Manas Entsiklopediya, I. Tom, Bişkek, 1995.

Manas Entsiklopediya, II. Tom, Bişkek, 1995.

Moldobayev, İ. B., "Manas Destanı Materyallerine Göre Kırgızların ve Türkmenlerin Etno-Kültürel İlişkilerinin Kaynakları" (çev. Muvaffak Duranlı), *Belleten*, 1992, AÜ Basımevi, Ank., 1995.

Musayev, S., K. Kırbaşev, A., Caynakova, B. Sadikov, *Manas: Kırgız Elinin Baatırdık Eposu*, I. Kitep, Bişkek, 1995.

Özkan, İsa, *Yusuf Beg-Ahmet Beg Destanı*, Yayımlanmış Doktora Tezi, HÜ SBE, Ank., 1987.

Soltonoyev, Belek, *Kırgız Tarihi*, (haz. C. Capiyev), I. Kitep, Frunze, 1993.

Togan, Zeki Velidi, *Oğuz Destanı (Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili)*, Enderun Kitabevi, İst., 1982.

Yıldız, Naciye, *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü İle İlgili Tespit ve Tahliller*, AKM Yay., Ank., 1995.

Zakirov, Saparbek, *Kırgız Sancırası*, Bişkek, 1996.